A kínai gondolkodás és kultúra alapfogalmai

1

Kossuth

100
SC46
940633

A kínai gondolkodás és kultúra alapfogalmai

1.

中华思想文化术语

1

本书为国家社会科学基金重大项目“中华思想文化术语的整理、传播与数据库建设”（15ZDB003）的研究成果
“十三五”国家重点出版物出版规划项目 获评第二届向全国推荐中华优秀传统文化普及图书

A könyv a Kínai Társadalomtudományi Alap
'A kínai gondolkodás és kultúra alapfogalmainak egybegyűjtése és megismertetése, valamint digitális adatbázisának létrehozása' nevű projekt kutatásának eredménye.

Kiadása a 'Tizenharmadik ötéves országos kiadói terv' támogatásával valósult meg.

A könyv elnyerte 'A hagyományos kínai kultúra megismertetésére ajánlott' minősítést.

„A kínai gondolkodás és kultúra alapfogalmainak egybegyűjtése és megismertetése" program szakértői

“中华思想文化术语传播工程”专家团队

Tanácsadók

李学勤（Li Xueqin）　林戊荪（Lin Wusun）
叶嘉莹（Florence Chia-ying Yeh）　张岂之（Zhang Qizhi）

Szakértői bizottság

Igazgató
韩震 (Han Zhen)

Szakértők

晁福林（Chao Fulin）　陈德彰（Chen Dezhang）
陈明明（Chen Mingming）　冯志伟（Feng Zhiwei）
韩经太（Han Jingtai）　黄友义（Huang Youyi）
金元浦（Jin Yuanpu）　李建中（Li Jianzhong）
李照国（Li Zhaoguo）　楼宇烈（Lou Yulie）
马箭飞（Ma Jianfei）　聂长顺（Nie Changshun）
潘公凯（Pan Gongkai）　王博　（Wang Bo）
王宁　（Wang Ning）　叶 朗　（Ye Lang）
袁济喜（Yuan Jixi）　袁行霈（Yuan Xingpei）
张立文（Zhang Liwen）　张西平（Zhang Xiping）
郑述谱（Zheng Shupu）

Sinológusok

艾恺 （Guy Salvatore Alitto）
包华石（Martin Joseph Powers）
韩安德（Harry Anders Hansson）
柯马凯（Michael Crook）
魏查理（Charles Willemen）
安乐哲（Roger T. Ames）
顾彬 （Wolfgang Kubin）
柯鸿冈（Paul Crook）
司马麟（Don Starr）

Akadémiai bizottság (testület)

白振奎（Bai Zhenkui）
陈海燕（Chen Haiyan）
付志斌（Fu Zhibin）
郝任德（Michael Hoare）
胡海 （Hu Hai）
黄春艳（Huang Chunyan）
姜海龙（Jiang Hailong）
李存山（Li Cunshan）
李雪涛（Li Xuetao）
刘青 （Liu Qing）
吕玉华（Lü Yuhua）
孟庆楠（Meng Qingnan）
乔希 （Joshua Mason）
任大援（Ren Dayuan）
施晓菁（Lynette Shi）
陶黎庆（Tao Liqing）
王刚毅（Wang Gangyi）
王柯平（Wang Keping）
王维东（Wang Weidong）
温海明（Wen Haiming）
蔡力坚（Cai Lijian）
陈少明（Chen Shaoming）
郭晓东（Guo Xiaodong）
何世剑（He Shijian）
胡智锋（Hu Zhifeng）
贾德忠（Jia Dezhong）
蒋好书（Jiang Haoshu）
李景林（Li Jinglin）
林满秋（Lin Man-Chiu）
柳拯 （Liu Zheng）
满兴远（Man Xingyuan）
裴德思（Thorsten Pattberg）
乔永 （Qiao Yong）
沈卫星（Shen Weixing）
孙艺风（Sun Yifeng）
童孝华（Tong Xiaohua）
王惠民（Wang Huimin）
王丽丽（Wang Lili）
魏玉山（Wei Yushan）
吴根友（Wu Genyou）

吴志杰（Wu Zhijie）
徐明强（Xu Mingqiang）
徐英 （Xu Ying）
严学军（Yan Xuejun）
杨义瑞（Yang Yirui）
余来明（Yu Laiming）
张静 （Zhang Jing）
赵桐 （Zhao Tong）
周云帆（Zhou Yunfan）
朱渊 （Zhu Yuan）
夏吉宣（Xia Jixuan）
徐亚男（Xu Yanan）
严文斌（Yan Wenbin）
杨雪冬（Yang Xuedong）
于文涛（Yu Wentao）
张建敏（Zhang Jianmin）
章思英（Zhang Siying）
郑开 （Zheng Kai）
朱良志（Zhu Liangzhi）
左励 （Zuo Li）

A kínai gondolkodás és kultúra alapfogalmai

1.

中华思想文化术语

1

Foreign Language Teaching and
Research Publishing Co., Ltd / Beijing

Kossuth Kiadó / Budapest

A kiadás alapja
中华思想文化术语 1
Key Concepts in Chinese Thought and Culture 1.
Beijing: Foreign Language Teaching
and Research Publishing Co., Ltd, 2015.

外研社

Fordította és a lábjegyzeteket írta
Madaras Réka

Somogyi-könyvtár, Szeged
S000704035

Szerkesztette
Hitseker Mária

ISBN 978-963-09-9801-7

SOMOGYI KÖNYVTÁR 940633 1881 SZEGED
100 L46

Minden jog fenntartva

© Foreign Language Teaching and Research Publishing Co., Ltd, 2015
© Kossuth Kiadó, 2020
© Hungarian translation Madaras Réka, 2020

目录
Tartalom

17 bēikǎi 悲慨
18 běnmò 本末
20 bōrě 般若
21 bù xué shī, wú yǐ yán 不学《诗》，无以言
22 chéng 诚
23 dàtóng 大同
24 dào 道
26 dé 德
27 fāfèn-zhùshū 发愤著书
28 fǎzhì 法治
29 fēngyǎsòng 风雅颂
31 fēngjiàn 封建
32 fěngyù 讽谕
34 fùbǐxìng 赋比兴
35 gédiào 格调
37 huáxià 华夏
38 huái yuǎn yǐ dé 怀远以德
39 jīlǐ 肌理
41 jiāngshān 江山
42 jiàohuà 教化
43 jiǔzhōu 九州
44 kējǔ 科举

46 lài yǔ Xīshī，dào tōng wéi yī
厉与西施，道通为一
47 lè ér bù yín，āi ér bù shāng
乐而不淫，哀而不伤
49 lǐ 理
50 lǐ yòng-hòushēng 利用厚生
51 liángshǐ良史
52 liángzhī良知
53 liù jīng jiē shǐ 六经皆史
54 liùyì 六义
56 měicì 美刺
57 mín wéi bāng běn 民惟邦本
58 qì 气
59 qíng 情
60 qíngjǐng 情景
62 qù 趣
63 rénwén-huàchéng 人文化成
64 rénzhì 人治
65 rén 仁
66 rìxīn 日新
67 róngcái 镕裁
69 shèjì 社稷
70 shén 神
72 shénsī 神思
73 shēng yī wú tīng, wù yī wú wén
声一无听，物一无文
74 shèng 圣
75 shī yán zhì 诗言志
76 shī yuán qíng 诗缘情

78 shǐ cái sān cháng 史才三长
78 shūyuàn 书院
80 shùntiān-yìngrén 顺天应人
81 tàijí 太极
82 tàixué 太学
83 tǐxìng 体性
85 tǐyòng 体用
86 tiān 天
88 tiānxià 天下
89 wáng 王
90 wángdào 王道
92 wéi zhèng yǐ dé 为政以德
93 wénmíng 文明
94 wénqì 文气
95 wén yǐ zài dào 文以载道
96 wúwéi 无为
97 wǔxíng 五行
99 wù 物
100 xiàng wài zhī xiàng，jǐng wài zhīj ǐng
象外之象，景外之景
101 xiéhé-wànbāng 协和万邦
102 xīn 心
104 xìn yán bù měi, měi yán bù xìn
信言不美，美言不信
105 xīngguānqúnyuàn 兴观群怨
107 xìngxiàng 兴象
108 xìng 性
109 xìnglíng 性灵
111 xiūqízhìpíng 修齐治平

112 xū 虚
113 xū jìng 虚静
114 xuánlǎn 玄览
115 xuǎnjǔ 选举
116 yǎsú 雅俗
118 yǎngqì 养气
119 yī 一
120 yì 义
121 yìxiàng 意象
122 yīnyáng 阴阳
123 yǐnxiù 隐秀
125 yǒu dé zhě bì yǒu yán 有德者必有言
126 yǒujiào-wúlèi 有教无类
127 yǒuwú 有无
128 yuánqǐ 缘起
129 zhī yīn 知音
130 zhíxún 直寻
132 zhōngguó 中国
133 zhōnghuá 中华
134 zhōngyōng 中庸
135 zīwèi 滋味
136 zǐ zhī duó zhū 紫之夺朱
138 zìrán 自然
139 zìrán yīngzhǐ 自然英旨
141 zōngfǎ 宗法

143 Kétnyelvű szójegyzék

149 Rövid történelmi kronológia

Előszó

„A kínai gondolkodás és kultúra alapfogalmai" alatt olyan fogalmakat, kulcsszavakat vagy kifejezéseket értünk, amelyeket kínaiak alkottak meg vagy kezdtek el használni, és amelyek a kínai filozófia, embereszmény, gondolkodásmód és értékrend alapköveit képezik. Ezek az alapfogalmak a kínaiaknak a természetről és társadalomról évezredek alatt felhalmozódott tapasztalatának és gondolkodásának lenyomatát tárják elénk; a kínai emberek bölcsességét, mélyreható szellemi törekvéseit, valamint gondolkodásuk mélységét és széleslátókörűségét tükrözik. E fogalmakban megtestesülő gondolkodásmód, értékrend és filozófia a kínai kultúra „életgénjévé" vált, és ebből kristályosodott ki az évezredek folyamán a kínai nemzet karaktere, világnézete és életfelfogása. A mai kínaiak számára ezek kulcsként szolgálnak az ókori filozófia, embereszmény, gondolkodásmód és értékrend fejlődésének megismeréséhez, valamint a kínai irodalom, művészet és történelem jobb megértéséhez. Más népek számára ezek a fogalmak lehetőséget nyújtanak a kortárs Kína, valamint a kínai emberek szellemiségének megértéséhez.

Jelenleg a kulturális sokszínűség és a multipoláris diskurzusok korát éljük, amikor különböző nemzeti kultúrák és civilizációk minden korábbinál gyorsabban, mélyebben és szélesebb körben integrálódnak. Minden országnak és nemzetnek megvan a maga gondolkodási, kulturális és diskurzusrendszere, és mindegyiknek helye van a világ civilizációs és diskurzusrendszerében. Mindegyik tiszteletet érdemel. A nemzeti kul-

túra és gondolkodás alapfogalmai értelemszerűen lényegi részét képezik ennek a diskurzusnak. Ezek jelentik egy nemzet gondolkodásának esszenciáját, kultúrájának gyökérzetét, szellemiségének lelkületét és tudományának lényegét. Egyre több gondolkodó jut arra a felismerésre, hogy a kínai gondolkodás és kultúra inspirációt adhat, és hozzájárulhat az emberiség nehéz kérdéseinek megoldásához. A kínaiak szerint az ember „nagy erényekkel kell rendelkezzen, és mindent bírnia kell", „a *dao* természetesen működik", „az Ég és ember egységben létezik", az erényes „a harmóniát keresi, nem az egyformaságot", „az emberek képezik az állam alapját", és „a régi klasszikusok tanulmányozása a jelenkor igényeit kell szolgálja". Az olyan kínai eszmények, mint a „harmonikus együttélés", „az Ég alatt mindenki egy családba tartozik" és az „egyetemes harmónia világa" egyre nagyobb figyelmet kapnak nemzetközi téren is. Számos külföldi tudós és Kína iránt érdeklődő személy igyekszik jobban megismerni és megérteni a kínai gondolkodást és kultúrát általánosan, valamint annak releváns fogalmait speciálisan.

A kötet összeállítása során átfogó és szisztematikus megközelítést alkalmaztunk. A fogalmak többsége nem pusztán a kínai filozófia, embereszmény, gondolkodásmód, értékek és kultúra jellegzetességeit tükrözi, hanem korokon és nemzeti határokon túlnyúló jelentéssel és hatással bír, elkápráztatva és gondolkodásra serkentve a mai kor olvasóját. Reményeink szerint e fogalmak különféle nyelvekre való fordítása hozzájárul ahhoz, hogy a világ népei tárgyszerűbb és átfogóbb ismereteket szerezzenek Kínáról és népéről, múltjáról és jelenéről, valamint a mai kínaiak szellemiségéről. Ez a megismerés hozzájárulhat Kína és más nemzetek egyenrangú párbeszédéhez és a különböző civilizációk közötti kölcsönhatásokhoz.

Ez a válogatás, magyarázat és fordítás nem jöhetett volna létre az Oktatási Minisztérium, a Kínai Nemzetközi Kiadói Csoport, a Központi Szerkesztő és Fordító Iroda, a Pekingi Egyetem, a Kínai Népi Egyetem, a Wuhan Egyetem, a Pekingi Idegennyelvi Egyetem, valamint neves kínai és külföldi tudósok: Florence Chia-ying Yeh, Li Xueqin, Zhang Qizhi és Lin Wusun támogatása és segítsége nélkül.

A kínai gondolkodás és kultúra alapfogalmainak összegyűjtése egyedülálló, újszerű kezdeményezés. A projekt rengeteg kutatást és egyéb erőfeszítést igényelt, a konnotáció és denotáció tekintetében egyaránt.

Ilyen mérvű hasonló vállalkozásra eddig még nem volt példa. Az előzmények hiánya azt is jelenti, hogy vállalkozásunk eredménye messze nem tökéletes. Ezért szívesen fogadjuk olvasóink véleményét, ami hozzájárulhat feladatunk magasabb színvonalú teljesítéséhez.

2015. április 11.

bēikǎi 悲慨

Bánat és neheztelés

A kifejezés a költeményekben megjelenített bánatra, neheztelésre és haragra, a reménytelenség és tehetetlenség érzésére vonatkozik. Egyike annak a huszonnégy költészeti stílusnak vagy hangulatnak, amelyeket Sikong Tu (837–908), a Tang-dinasztiabeli költő összegzett. A költők – ha a sors csapásával vagy az élet nehézségeivel találkoztak, vagy valami jelentős történéssel szembesültek, illetve átélték kicsinységüket és tehetetlenségüket a természet határtalanságával szemben – gyakran kerültek a bánat, szomorúság vagy harag állapotába. Ez tükröződik a „bánat és neheztelés" stílusban írt költeményeikben. Habár ez a stílus hasonlít a nyugati irodalomból ismert tragédia műfajához, magán viseli a taoizmus hatását, gyakran hordozza a lemondás vagy a sztoikus optimizmus jegyeit is.

Idézetek:

◎大风卷水，林木为摧。适苦欲死，招憩不来。百岁如流，富贵冷灰。大　道日丧，若为雄才。壮士拂剑，浩然弥哀。萧萧落叶，漏雨苍苔。
（司空图《二十四诗品•悲慨》）

Szelek üvöltenek, hullámok tombolnak, faágak hasadnak. Szívemben keserűség, a halált vágyom, nyugalomért epedek, mindhiába. Az évek, évtizedek tovaszállnak, gazdagság, hírnév, ragyogás szertefoszlik. Az erény korcsosul, ki az, ki megmentő hőse lesz a világnak? Karddal a kezemben, zihálva meredek az égre. Bánattól eltelve nem marad más,

SOMOGYI KÖNYVTÁR
940653
1881
SZEGED

csak nézni a hulló leveleket és hallgatni az esőcseppek koppanását a mohán.

(Sikong Tu [837–908]: Huszonnégy költészeti stílus)

◎ 感叹之余，作诗相属，托物悲慨，厄穷而不怨，泰而不骄。（苏轼《和王 晋卿［并叙］》）

Mély sóhajt követően verset írt, hogy megvigasztaljon engem, a bánatot és neheztelést természeti képek által juttatva kifejezésre. Arra intett, hogy ne nehezteljek nehéz időkben, és ne bízzam el magam, ha minden jól megy az életben.

(Su Shi [1037–1101]: Válasz Wang Jinqingnek, előszóval)

běnmò 本末

Ben és Mo – Alapvető és jelentéktelen

A két karakter szó szerint a növények és fák két részét jelenti: a gyökeret és a lombozatot. Kiterjesztett jelentése fontos fogalom a kínai filozófiai diskurzusban. A fogalomnak három különböző jelentése van. (1) A *ben* az alapvetőre vagy lényegire, míg a *mo* a jelentéktelenre vagy esetlegesre utal, vagyis két olyan kvalitásról van szó, melyek értékben és jelentőségben különböznek egymástól. (2) A *ben* a világ ontológiai értelemben meghatározott létezésére, míg a *mo* bármely specifikus dologra vagy jelenségre vonatkozik. (3) A taoista politikai filozófiában a *ben* olyan állapot, amelyben az uralkodó nem töri meg a világ természetes rendjét,

míg a *mo* a társadalmi viselkedést vezérlő erkölcsi normákra és alapelvekre utal. Mindegyik *ben–mo* viszonylatban a *ben* a fontosabb, és domináns szerepe van, míg a *mo* a *ben* által létezik. Másrészt viszont a *ben* a *mo* által képes hatást gyakorolni. Így a kettő – bár különbözik az egyik a másiktól – egymással függő viszonyban van.

Idézetek:

◎子夏之门人小子，当洒扫应对进退，则可矣，抑末也。本之则无，如之 何？（《论语•子张》）

Zixia tanítványai tudnak takarítani, vendéget fogadni, és ismerik a társas érintkezés szabályait, de ezek jelentéktelen dolgok. Nem sajátították el az alapvető dolgokat. Hogy lenne ez elég?

(Lunyu – Beszélgetések és mondások – Zizhang)*

◎崇本以举其末。（王弼《老子注》）

Tisztelni kell a *ben*-t, és ez alapján kell felállítani a *mo*-t.
[Tiszteletben kell tartani a világ természetes rendjét, és ezt követve kell felállítani az erkölcsi és társadalmi normákat és szabályokat.]

(Wang Bi [226–249]: Laozi kommentár)

* A *Lunyu* – magyarul: *Beszélgetések és mondások* – Konfuciusz (i. e. 551–479) bölcseleteit tartalmazó mű, melyet tanítványai jegyeztek le kb. az i. e. 5. században. A továbbiakban: *Beszélgetések és mondások*.

bōrě 般若

Buddhista bölcsesség

Ez a kifejezés a szanszkrit *prajñā* átirata, melynek jelentése bölcsesség; az a legmagasabb bölcsesség, mely rálátással bír minden létező természetére és valóságára. A buddhizmus tanítása szerint ez a bölcsesség minden világi tudás fölött áll, és ezáltal útmutatója vagy esszenciája azon törekvéseknek, melyeknek végső célja a megvilágosodás, a buddhaság vagy bódhiszattvaság elérése. E bölcsesség alak és forma nélküli, és szavakban ki nem fejezhető. Csak bizonyos buddhista gyakorlatokon keresztül érhető el.

Idézet:

◎般若无所知，无所见。（僧肇《肇论》引《道行般若经》）

A *prajñā* meghalad minden [köznapi vagy közönséges] tudást és megértést.

(Sengzhao [384–417]: Értekezések – Daoxing banruo jing [Astasāhasrikā prajñāpāramitāsūtra])

bù xué shī, wú yǐ yán 不学《诗》，无以言

Ha nem ismered a *Dalok könyvét*, nem tudod megfelelően kifejezni magad

Konfuciusz idejében egy ember társadalmi rangját és műveltségének színvonalát a *Dalok könyve* ismeretének mélysége és alaposssága jelezte. Aki nem tanulmányozta és nem ismerte alaposan, az nem tudta magasabb szintre emelni az emberekkel való kommunikációját és kifejezőkészségét, továbbá lehetetlen volt számára, hogy a magasabb társadalmi rétegek tagjaival társalogjon. Konfuciusz itt a *Dalok könyvé*nek ismerete és a társadalmi kapcsolatok összefüggésére mutat rá, tulajdonképpen arra, hogy milyen fontos az irodalom szerepe az oktatásban.

Idézet:

◎尝独立，鲤过于庭。曰："学《诗》乎？"对曰："未也。""不学 《诗》，无 以言。"
（《论语•季氏》）

Egyszer Konfuciusz a központi csarnokban álldogált, amikor fia, Boyu áthaladt az udvaron. Konfuciusz megkérdezte: „Megtanultad már a *Dalok könyvét*?" „Még nem" – jött a válasz. Ekkor Konfuciusz így szólt: „Ha nem tanulod meg, nem leszel képes megfelelően kifejezni magad."

(Beszélgetések és mondások)

chéng 诚

Őszinteség

Az őszinteség a konfuciánus eszmék alapfogalmai közé tartozik. Azt jelenti: megtévesztés és hazugság nélküli igazmondás. A konfuciánusok szerint az őszinteség az „Ég útjának" vagy az „Égi elveknek" az esszenciája, az alap, amire minden más épül. Ugyanakkor az erény gyökere és fundamentuma. Minden erényes tettet szívből jövő őszinteség kell hogy vezéreljen. Ha nem így van, akkor az csupán mesterkedés. *A közép mozdulatlanságá*ban ez áll: „Semmit nem lehet elérni őszinteség nélkül." A bölcs (szent ember) természete szerint őszinte. Szavai és cselekedetei ezért magától értetődően összhangban vannak az „Ég útjával" vagy az „Égi elvekkel". A *junzi* (az erényes férfi) számára az őszinteség az erkölcsi kiteljesedés célja, ugyanakkor az „Égi elvek" elérésének eszköze.

Idézetek:

◎诚者，天之道也；诚之者，人之道也。（《礼记•中庸》）

Őszinteség: ez az Ég útja, őszintének lenni: ez az ember tökéletesedésének útja.

(Szertartások feljegyzései – A közép mozdulatlansága)*

* A *Szertartások feljegyzései* a konfuciánus társadalmi normák és szertartások gyűjteménye, a hagyomány szerint Konfuciusz állította össze. A konfuciánus kánon, az *Öt klasszikus* egyik darabja.

◎诚者，真实无妄之谓，天理之本然也。朱熹（《中庸章句》）

Az őszinteség csalárdságtól és mesterkedéstől mentes igazmondást jelent. Ez az Égi elvek alapja.

(Zhu Xi [1130–1200]: Kommentárok – A közép mozdulatlanságához)

dàtóng 大 同

Egyetemes harmónia

Ez a fogalom a konfuciánus tudósok által vizionált béke és prosperitás állapotára vonatkozik, arra az időre, amikor az Ég alatt minden ember egy nagy családba tartozik, egymással egyenlők, barátságosak és segítőkészek (szemben a *xiaokang* [小康] fogalmával, ami a mérsékelt prosperitás kora). A konfucianizmus az egyetemes harmóniát az emberi társadalom legmagasabb fejlődési szintjének tekinti, hasonlít némileg az utópia nyugati fogalmához. Fő ismérvei: minden hatalom és vagyon a társadalom egészének tulajdonában van; minden ember egyenlő, békében és megelégedésben él és dolgozik; a társadalom mindenkinek gondját viseli; minden eszközt megfelelően használnak, és mindenki képességei maximumát adja. A kései Qing-dinasztia és a Kínai Köztársaság korai éveiben a fogalmat a Nyugatról átvett szocializmus, kommunizmus vagy kozmopolitizmus fogalmaihoz társították.

Idézet:

◎大道之行也，天下为公，选贤与能，讲信修睦。故人不独亲其亲，不独子 其子，使老有所终，壮有所用，幼有所长，矜寡孤独废疾者，皆有所养..... 是谓大同。（《礼记•礼运》）

Mikor a nagy *dao* érvényesül, az egész világ az emberek birtokában van. Az erényesek és hozzáértők irányítanak. Az emberek őszinték, és békében élnek. Nemcsak a szüleiket szeretik és saját gyermekeiket nevelik, hanem az idősekről is gondoskodnak. A középkorúak [tehetségüket és képességeiket] jól használják, a gyermekek jól tápláltak, és a köz gondoskodik az özvegyekről, idős egyedülállókról, árvákról, gyermektelen öregekről és rokkantakról... Ez az egyetemes harmónia. (Szertartások feljegyzései)

dào 道

Dao (Út)

A dao (道) eredeti jelentése: út vagy ösvény, amin az emberek járnak. Három további kiterjesztett jelentése van: (1) a dolgok által követett általános törvények (vagy más szóval: azok a törvények, melyek szerint a dolgok különböző területeken működnek), például a nap, a hold és a csillagok mozgásának természeti törvénye: az Ég útja; az emberi tevékenységet irányító szabályok összessége: az ember útja. (2) A dolgok és lények által követett általános minták. (3) A dolgok ontológiai létezésének eredete, ami a világmindenség születésének és létezésének, valamint az emberek tevékenységének a formán túli alapja. Tehát a világot

teremtő és fenntartó egyetemes őserő. A dao-ról folytatott diskurzusokat a taoizmus, a konfucianizmus és a buddhizmus nagyon eltérő konnotációkkal telíti. Míg a konfuciánus dao alapját az emberség, a tisztesség, a társadalmi normák és a zenei műveltség képezi, addig a buddhista és a taoista dao a kong (空 üresség) és a wu (无 hiány, semmi) fogalmait emeli ki.

Idézetek:

◎天道远，人道迩。（《左传•昭公十八年》）

Az Ég útja messze, az ember útja közel van.

(Zuo kommentárjai a Tavasz és Ősz krónikához – Zhao fejedelem 18-ik éve)*

◎形而上者谓之道。（《周易•系辞上》）

Ami a formán túl van, az a *dao*.

(Változások könyve)

* A *Tavasz és Ősz* című történeti mű a Tavasz és Ősz néven ismert, i. e. 722–568 közötti időszak történelmét tárgyalja. Szerzőségét az i. e. 5. században élt Zuo Qiumingnak tulajdonítják.

dé 德

De

A fogalomnak két jelentése van. Az egyik az erény, az egyén szép erkölcsi vonása, morális jelleme, vagyis helyes viselkedése a társadalomban. Eredetileg a *de* (德) kizárólag az egyén viselkedésére vonatkozott, annak külső morális magatartására. A későbbiekben a fogalom jelentése kiterjedt a külső viselkedés és a belső érzelmek, valamint az erkölcsi tudatosság összefüggésére. A *de* másik jelentése a *dao*-ból eredő különleges törvényekre és tulajdonságokra utal, más szóval a rejtett és forma nélküli *dao* fizikai megjelenésére, valamint a dolgok eredetének és létezésének belső alapjára.

Idézetek:

◎天生烝民，有物有则，民之秉彝，好是懿德。（《诗经•大雅•烝民》）

Az Ég teremti az embert, ellátja javakkal, és szabályoknak veti alá. Az emberek követik az örök törvényt, és nagyra tartják az erényt.

(Dalok könyve – Nagy ódák)

◎道生之，德畜之。（《老子•五十一章》）

A *dao* megteremti, a *de* táplálja a dolgokat.

(Laozi: Daodejing, 51. rész)

fāfèn-zhùshū 发愤著书

A felháborodás nagy művek megírására ösztönöz

A kifejezés arra utal, hogy a méltatlanság, vagy az igazságtalanság elszenvedése nagy művek létrehozására sarkallhat. A történettudomány atyjának tartott Sima Qian (i. e. 145–86) írta ezt *A történetíró feljegyzései* című munkájának előszavában. Sima Qian a Nyugati Han-dinasztia hivatalnoka volt. Amikor igazságtalan ítélet nyomán kasztrálták, ebbéli felháborodása arra sarkallta, hogy megírja nagy művét, *A történetíró feljegyzéseit*. Könyvében kifejtette saját gondolatait, érzéseit, és műve klasszikussá vált a későbbi korok számára. Ennek nyomán a felháborodást a remekművek létrehozása egyik lehetséges okának és motivációjának tekintették. Később ennek mintájára hasonló szállóigéket fogalmaztak meg: „Hol igazságtalanság van, ott a felháborodás felszínre tör" vagy „Az elkeseredés gyönyörű versek írására ösztönzi a költőket".

Idézetek:

◎惜诵以致愍兮，发愤以抒情。（屈原《九章•惜诵》）

Elszomorít, hogy a királynak címzett őszinte figyelmeztetésem hamis vádakat váltott ki, és száműzetésemhez vezetett. Kínzó felháborodásból írom e dalokat, erős érzelmeim kifejezésére.

(Qu Yuan: Kilenc dal)

◎《诗》三百篇，大抵圣贤发愤之所为作也。此人皆意有所郁结，不得通其道，故述往事、思来者。（司马迁《报任安书》）

A *Dalok könyve* háromszáz versének jó részét felháborodástól mardosott bölcsek és szentek szerezték. Lehangolta őket, hogy törekvéseik nem jártak eredménnyel, ezért versbe öntötték történeteiket a későbbi nemzedékek okulására.

(Sima Qian: Válaszlevél Ren An-nak)

fǎzhì 法治

Törvényen alapuló kormányzás

A 'törvényen alapuló kormányzás' a Qin-dinasztia előtti korszak legista gondolkodóinak politikai eszméje volt. Azt vallották, hogy törvényekkel, azok szigorú betartatásával lehet az embereket és az országot irányítani. Szemben a konfuciánusokkal – akik az erkölcsös uralkodó 'emberi kormányzásának', vagy erényen alapuló kormányzásának eszméjében hittek –, a legisták úgy vélték, hogy az erény haszontalan, és csak mindenkire érvényes, szigorú törvényekkel lehet irányítani az országot. A törvények jól meghatározott jutalmakat és büntetéseket írtak elő, de a gyakorlatban túlságosan szigorúnak és merevnek bizonyultak. A Han-dinasztiától egészen a Qing-dinasztiáig a kormányzatok a 'törvényen alapuló' vagy az 'emberi értékeken alapuló' kormányzást alkalmazták, gyakran e kettő valamilyen kombinációját. A nyugati gondolkodás és eszmekincs elterjedésével a 'törvényen alapuló kormányzás' új értelmet kapott.

Idézetek:

◎是故先王之治国也，不淫意于法之外，不为惠于法之内也。（《管子•明法》）

Az ősi királyok, mikor az országot vezették, nem hagyták figyelmen kívül a törvényt, és nem tettek egyéni kedvezményeket a törvény keretein belül.

(Guanzi [i. e. 720–645]: A törvények magyarázata)

◎故法治者，治之极轨也，而通五洲万国数千年间。其最初发明此法治主义，以成一家言者谁乎？则我国之管子也！（梁启超《 管子评传》）

Ezért hát a törvényen alapuló kormányzás egy ország vezetésének legmagasztosabb módja. Ezt a gyakorlatot követte évezredeken keresztül öt kontinens megannyi országa. Kinek a fejéből pattant ki ez a gondolat, és ki fejlesztette azt kormányzási elméletté? A mi honfitársunk, Guanzi!

(Liang Qichao [1873–1929]: Guanzi kritikai életrajza)

fēngyǎsòng 风雅颂

Dal, óda, himnusz

A *Dalok könyve* tartalmát három kategóriába sorolták, stílus és dallam szerint: *feng* (dalok és lírai költemények), *ya* (udvari énekek, vagy ódák)

és *song* (dicshimnuszok, vagy a szertartások dalai). A *feng* csoportba a különböző fejedelemségekből származó dalokat gyűjtötték egybe, jellemzően népdalokat és lírai költeményeket. A *ya* vagy udvari ódák osztálya két részre osztott: *daya* (nagy ódák) – ezeket az udvari ünnepségeken énekelték – és *xiaoya* (kis ódák), melyek az uralkodóházi verseket és ódákat tartalmazzák. Ezek általában tanult kiválóságok szerzeményei. A *song* vagy a himnusz a különféle vallási szertartások, rítusok vagy áldozati táncok zenéit és dalait jelenti, melyeknek többsége az ősöket hivatott dicsőíteni. Az udvari ódák és a himnuszok kifinomult énekek, míg a dalok és lírai költemények egyszerűbbek. Tehát a 'dal, óda és himnusz' nem csupán a *Dalok könyve* dalainak stílusára utal, hanem a dalokat a magas kultúra és a népi kultúra szempontjai szerint is csoportosítja. Idővel a *fengya* (风雅) jelentése változott, bármilyen elegáns és fennkölt dologra alkalmazták.

Idézetek:

◎故《诗》有六义焉：一曰风，二曰赋，三曰比，四曰兴，五曰雅，六曰颂。
(《毛诗序》)

Tehát a *Dalok könyvé*nek hat elve van: dal, leírás, hasonlat, allegória, óda és himnusz.

(A Dalok könyve Mao-féle kiadásának előszava)

◎"三经"是赋、比、兴，是做诗底骨子，无诗不有，才无则不成诗。盖不 是赋便是比，不是比便是兴。如风、雅、颂却是里面横串底，都有赋、比、兴，故谓之"三纬"。(《朱子语类》卷八十)

A *Dalok könyvé*nek három „hosszanti" eleme a leírás, a hasonlat és az allegória. Ezek képezik a költemények alapvető vázát, ami nélkül nem beszélhetünk költészetről. Ha egy versben nincs leírás, akkor hasonlatot kell használni; ha nincs benne hasonlat, akkor allegóriát kell alkalmazni. A dalok, ódák és himnuszok összekötő elemek a költeményekben. Mivel a leírás, a hasonlat és az allegória mindhárom műfajban használható, ezért a költemények „hosszanti" elemeként szolgálnak, a dalok, ódák és himnuszok pedig a három „keresztirányú" elem.

(Zhu Xi [1130–1200] válogatott beszédei)

fēngjiàn 封 建

Feudális rendszer / Feudalizmus

A feudális rendszerben az uralkodó rokonainak és hivatalnokainak hercegi rangot, hűbérbirtokokat és embereket adományozott, akik így hercegségeket tudtak alapítani. A hűbérbirtok kisebb volt az uralkodó közvetlen irányítása alatt lévő területnél. A hercegség alávetette magát a hűbérúr uralmának, ugyanakkor jelentős önállósággal rendelkezett katonai és adminisztratív ügyeinek vitelében. A hercegségek vetekedtek egymással a hűbérúr kegyeiért. A hercegség – a hűbérúr engedélyével – a vér szerinti leszármazottakra szállhatott, és nekik is adózniuk kellett a hűbérúrnak. A feudalizmus mint politikai rendszer kialakulását

a legendás Sárga Császár idejére teszik, megszilárdulását pedig a Nyugati Zhou-dinasztia korára. A feudalizmus – akárcsak a patriarchális törzsi rendszer – vérségi kapcsolatokra épült, és hierarchikus rendszert hozott létre. Miután az első Qin-császár, Qinshi huangti (i. e. 260–210) egyesítette Kínát, eltörölte a hűbérbirtoki rendszert, és tartományokra osztotta az országot, melyek élére kormányzókat nevezett ki, mely tisztség nem volt örökölhető. A Qin-dinasztiától a Qing-dinasztiáig terjedő évszázadokban Kínában a császári autokrácia, vagy más szóval a központosított kormányzás volt a mérvadó, ezáltal a – nyílt vagy rejtett formájú – feudalizmusnak másodlagos szerep jutott.

Idézet:

◎彼封建者，更古圣王尧、舜、禹、汤、文、武而莫能去之。（柳宗元《封 建论》）

A feudális rendszer végigvonult a régi idők bölcseinek korán, olyanokén, mint Yao, Shun, Nagy Yu, Shang-béli Tang, Zhou-béli Wen király és Zhou-béli Wu király.

(Liu Zongyuan [773–819]: A feudális rendszerről)

fěngyù 讽 谕

Szatirikus intelem

Ez a fogalom az irodalmi művekben használt szatirikus intelemre vonatkozik, mellyel tapintatosan meg lehetett jeleníteni a közhangulatot és

közvéleményt, és lehetett akár kritikus megjegyzéseket is tenni az uralkodónak az államügyekkel kapcsolatban, abban a reményben, hogy rá lehet venni hibás álláspontjának, vagy államvezetésének megváltoztatására. A *feng* (讽) a versben vagy prózában tapintatosan megfogalmazott kritikát, vagy kifogást jelent. A *yu* (喻) pedig egyértelmű utalás, vagy világos üzenet közvetítése, amiben benne van a rábeszélés szándéka is. A szatirikus intelemnek két elválaszthatatlan aspektusa van: egyrészt egy finom és tapintatos irodalmi kifejezésmód, másrészt az uralkodónak küldött egyértelmű üzenettel az irodalom társadalmi funkcióját tölti be. Ezt az irodalmi eszközt, illetve elméletet a Han-dinasztiabeli gondolkodók a *Dalok könyve* interpretációja során vetették fel. Később a konfuciánusok átvették és népszerűsítették, és ezen keresztül remélték befolyásolni az uralkodók döntéseit és a társadalmi morált. Tulajdonképpen ezt tekintették az irodalom missziójának. Bai Juyi (772–864) (ismertebb átiratban: Po Csü-ji), a híres Tang-kori költő sok ilyen jellegű verset írt, tovább erősítve a költészet társadalmi szerepét és előmozdítva ezt az irodalmi hagyományt. Mindez nagy hatással volt a későbbi korok irodalmára.

Idézetek:

◎或以抒下情而通讽谕，或以宣上德而尽忠孝。（班固《两都赋序》）

Bizonyos irodalmi művek a szatirikus intelem eszközét alkalmazzák, hogy eljuttassák az alattvalók gondolatait és érzéseit az uralkodóhoz. Más művek az uralkodó fenséges erényeit ábrázolják, ezzel ösztönözvén a népet kötelességeik teljesítésére.

(Ban Gu: Esszék Chang'an-ról és Luoyang-ról. Előszó)

◎古之为文者，上以纫王教，系国风；下以存炯戒，通讽谕。（白居易《策林•六八•议文章》）

A régiek írásairól elmondható, hogy – magasabb szinten – rámutattak a királyi udvar eszméi és a nép hangulata közötti kapcsolatra. Gyakorlati szinten – a szatirikus intelmen keresztül – egyértelmű üzenetet közvetítettek az uralkodóknak.

(Bai Juyi: A császári hivatalnokvizsgák kérdéseinek gyűjteménye – Értekezés az irodalmi művekről)

fùbǐxìng 赋 比 兴

Leírás, hasonlat és allegória

A *Dalok könyvé*ben alkalmazott három kifejezésmód: a leírás, a hasonlat és az allegória. A leírás közvetlenül egy tárgyat vagy dolgot ír le, vagy egy eseményt mesél el részletesen, a hasonlat két dolog metaforikus összekapcsolása, míg az allegória az ábrázolt dolgok vagy események mögött rejtett jelentésekre is utal, tehát egy bizonyos dolog leírásával valami mást akar előidézni az olvasóban, vagy egy konkrét képet, vagy dolgot ír le valamely gondolat vagy érzés kifejezésére. A Han-dinasztia konfuciánus írástudói fogalmazták meg a leírás, hasonlat és allegória eme fogalomrendszerét, ami aztán a klasszikus kínai irodalmi alkotások alapelve és módszere lett.

Idézetek:

◎赋、比、兴是《诗》之所用，风、雅、颂是《诗》之成形。（《毛诗序》孔 颖达正义）

A *Dalok könyve* költői módszerei a leírás, a hasonlat és az allegória, míg a dal, az óda és a himnusz a három meghatározott műfaja.

(Kong Yingda [574–648]: A Dalok könyvéhez írt Mao-Előszó helyes értelmezése)

◎赋者，敷陈其事而直言之者也；比者，以彼物比此物也；兴者，先言他物 以引起所咏之词也。（朱熹《诗集传》）

A leírás egy dolog (vagy esemény) alapos és közvetlen leírása. A hasonlat egy dolgot hasonlít össze egy másikkal. Az allegória metaforát alkalmaz a költemény valódi tárgyának kifejezéséhez.

(Zhu Xi: Tanulmányok a Dalok könyvéhez)

gédiào 格 调

Forma és ritmus

A fogalom a vers formájára és ritmusára vonatkozik, beleértve a gondolati és ritmikus sajátosságokat is. A verskritikában a művészi ízlésre és a költészet színvonalra utal. A *ge* (格) a formai szabályok követésére, míg a *diao* (调) a vers ritmusának és rímeinek szabályaira utal. A Tang- és a Song-dinasztiák verskritikusai fogalmazták meg a forma és ritmus el-

méletét azzal a szándékkal, hogy meghatározzák a versírás szabályait. A Ming- és Qing-dinasztiák alatt a 'forma és ritmus' elmélet a hagyományos konfuciánus eszmékhez való igazodás fontosságát hangsúlyozta, ami korlátozta a költőket érzelmeik kifejezésében és szabad alkotói munkájukban. A fogalmat később az irodalom és a művészet egyéb területein is alkalmazták.

Idézetek:

◎高古者格，宛亮者调。（李梦阳《驳何氏论文书》）

Elegáns és természetes azt jelenti, hogy eleget tesz a forma követelményének; ritmikus és együtt hangzó azt jelenti, hogy megfelel a ritmus szabályainak.

(Li Mengyang: Érvek He Yingming nézetei ellen)

◎白石词以清虚为体，而时有阴冷处，格调最高。（陈廷焯《白雨斋词话》 卷二）

Jiang Baishi verseit üdeség és tisztaság jellemzi. Bár helyenként komor és szomorú, de a versek formája és ritmusa a legmagasabb színvonalú.

(Chen Tingzhuo: Megjegyzések a Fehér Eső Stúdió verseihez)

huáxià 华夏

Huaxia

Az ókori Kínában a középső területeken élő *han* nép ősei ezt a kifejezést használták önmaguk megnevezésére. Azt megelőzően a *hua* (华), *zhu-hua* (诸 华), *xia* (夏) és a *zhuxia* (诸夏) megjelöléseket is használták. A *huaxia* (华夏) kifejezés magában foglalja a középső területeken élő népek – elsődlegesen a *han*ok – életviteli, nyelvi és kulturális identitását és ennek örökségét. A *huaxia* népek meglehetősen stabil etnikai csoporttá fejlődtek a Qin-dinasztia idejére, ami egységes, soknemzetiségű országot hozott létre, melyben a *huaxia* volt a fő nemzetiség. A Han-dinasztia idején a *han* szó a *huaxia* alternatívájává lett. Később a *huaxia* jelentése kiterjedt, Kínát vagy a *han*, azaz a kínai népet jelentette.

Idézet:

◎夏，大也。中国有礼义之大，故称夏；有服章之美，谓之华。华夏一也。
（《左传•定公十年》孔颖达正义）

A 夏 *(xia)* jelentése: hatalmas. Mivel az országnak nagy és kimunkált rítusai és szertartásai voltak, ezért magukat a *xia* (hatalmas) névvel illették. Gyönyörű díszes öltözéket viseltek, ezért a *hua* (ragyogó, virágzó) jelzőt kapták. Tehát a *hua* és a *xia* egyaránt a *han* népre vonatkozik.

(Kong Yingda: Helyesbítések a Zuo kommentárjai a Tavasz és Ősz krónikához című műhöz)

huái yuǎn yǐ dé 怀 远 以 德

A távoli népeket az erénnyel nyerd meg

Ez egy konfuciánus politikai eszme, mely szerint az uralkodó akkor jár el helyesen, ha emberséggel és erénnyel békélteti meg a távoli vidékeken élő törzseket és népeket, és politikai előnyöket vagy segítséget ajánlva nyeri el jóindulatukat és jut kiegyezésre velük. Ezt a politikát elsősorban a *han* vezetésű kormányzatok alkalmazták az évszázadok során, más etnikai csoportok, távoli, nem *han* fennhatóság alatt álló törzsek és az idegen országokkal való bánásmódjukban. Ugyanakkor fontos alkotóeleme volt az „erénnyel engedelmességre bírni" elméletnek is. Kína egy soknemzetiségű ország. A *han* irányítású kormányzatok nagy területek fölött rendelkeztek, és azt tartották, hogy fejlett a kultúrájuk. Alapvetően békés politikát folytattak, és általában nem igáztak le erőszakkal népeket. Helyette az emberség és erény lágy módszerével nyerték meg és bírták engedelmességre vagy tették szövetségesükké a távoli népeket.

Idézet:

◎管仲言于齐侯曰：臣闻之，招携以礼，怀远以德，德礼不易，无人不怀。（《左传•僖公七年》）

Guan Zhong így szólt Qi herceghez: „Azt hallottam, ha engedelmességre akarod bírni, tisztelettel viselkedj, a távoli népeket az erénnyel nyerd meg. Fáradhatatlan erénnyel és tisztességgel nincs, akit ne lehetne megnyerni."

(Zuo kommentárjai a Tavasz és Ősz krónikához – A Lu-beli Xi fejedelem [i. e. 659–627] 7-ik éve)

jīlǐ 肌 理

Okfejtés és szerkezet

A *jili* eredetileg az izomzat felépítését és mozgásképességét jelentette, később egyéb dolgok szerkezetére és működési elvére is alkalmazták. Irodalmi terminusként Weng Fanggang (1733–1818), Qing-dinasztiabeli tudós vezette be: 'okfejtés és szerkezet' jelentésben. Az okfejtés (义理, *yili*) a versek által kifejtett – elsősorban konfuciánus eszmékkel és tanításokkal kapcsolatos – okfejtésre és érvelésre vonatkozik, a szerkezet (文理, *wenli*) a vers felépítésére, a szerkezetre és ritmusra, valamint a különféle formai elemekre. A Ming- és a Qing-dinasztiák alatt működő 'Xinling Iskola' (A Belső önvaló Iskolája) képviselői amellett érveltek, hogy a dogmatikus eszméknek nincs helye a költeményekben, ehelyett személyes érzelmeket és gondolatokat fejezzenek ki. Egy másik irányzat, a 'Shenyun Iskola' (Elbűvölő irodalom Iskolája) képviselői a költemények hangulatát, a versek természetes és elbűvölő varázsát tartották fontosnak. Weng mindkét költészeti irányzatot kritizálta, és a Song-dinasztia költészetének elveit és technikáit javasolta követendő példának. A *yili*, vagyis a versek által kifejtett eszmék tekintetében a klasszikus konfuciánus tradíció és műveltség követésének fontosságát hangsúlyozta. A *wenli*, azaz a szerkezet tekintetében pedig a míves kidolgozottság, a számtalan variációban megnyilvánuló elegáns formák, valamint a tartalmas mondanivaló átadásának szükségessége mellett érvelt. A Qing-dinasztia két császára, Qianlong és Jiaqing alatt előtérbe kerültek a konfuciánus klasszikusok, és nagy számban keletkeztek szövegkritikai tanulmányok. Ez adott lendületet a *jili*, azaz az 'okfejtés és szerkezet' költészeti iskola létrejöttéhez. Weng amellett érvelt, hogy a költészetben a forma és a tartalom integrálására kell törekedni, és csak a klasszi-

kus műveltségre támaszkodva lehet verseket írni. A klasszikus műveltség szerepének túlhangsúlyozását kortársai és a későbbi korok írástudói is erősen kritizálták.

Idézetek:

◎同之与异，不屑古今，擘肌分理，唯务折衷。（刘勰《文心雕龙•序志》）

Nem érdekel, hogy nézeteim eltérnek másokétól, és az sem, hogy az eltérő nézetek régi vagy kortárs tudósoktól származnak. Csak az érdekel, hogy gondosan elemezzem az írások szerkezetét és okfejtését, ami által kiegyensúlyozott nézőpontot alakíthatok ki.

(Liu Xie [465–522]: Az irodalom szíve és faragott sárkányai)

◎义理之理，即文理之理，即肌理之理。（翁方纲《志言集序》）

Az 'okfejtés és szerkezet' a konfuciánus eszmék kifejtésére és az írások szerkezetére vonatkozik.

(Weng Fanggang: Előszó az Összegyűjtött Műveimhez)

◎士生今日，经籍之光盈溢于世宙，为学必以考证为准，为诗必以肌理为 准。
（ 翁方纲《志言集序》）

A mai írástudók olyan korban élnek, amikor a konfuciánus tanok virágoznak. Ezért elengedhetetlen, hogy a tudósok munkájukat kutatásra

és ellenőrzésre alapozzák, és a költők műveikben az okfejtés és szerkezet mércéjének megfeleljenek.

(Weng Fanggang: Előszó az Összegyűjtött Műveimhez)

jiāngshān 江 山

Folyók és hegyek / Ország vagy államhatalom

A *jiangshan* hasonló a *heshan* (河山) jelentéséhez, szó szerinti jelentése: folyók és hegyek. Egy állam teljes területét vagy szuverenitását jelenti. A kifejezés mögött az az elképzelés áll, hogy a folyók és a hegyek földrajzilag nehezen megközelíthetők, ezáltal természetes határokat képeznek, és védik az országot és annak szuverenitását. A terület minden állam fő jellemzője.

Idézet:

◎ 割据江山，拓土万里。（《三国志•吴书•贺劭传》）

Leigázni egy területet, államot szervezni ott, aztán határait kiterjeszteni jó messzire.

(A Három királyság története – Wu fejedelemség könyve)*

* 120 fejezetes regény a 14. századból, a Három királyság (220–280) korának nevezett időszakról.

jiàohuà 教化

Nevelés és jobbítás

A kifejezés az emberek nevelését és jobbítását jelenti; az ókori kínai politikai filozófia fontos fogalma és a kormányzásnak egyik lényegi eleme volt. Az uralkodók változatos, látható és láthatatlan eszközökkel terjesszék értékeiket a nép körében, hogy ezek megjelenhessenek mindennapi életükben, és megvalósulhasson a kormányzás és a társadalmi erkölcsök integrációja. Ilyen volt a rendeletek kibocsátása, az erkölcsi oktatás, a kedvező környezet biztosítása, az erkölcsi értékeket tartalmazó népszerű irodalom terjesztése és a hivatalnokok császári vizsgán való kiválasztása.

Idézet:

◎故礼之教化也微，其止邪也于未形。（《礼记•经解》）

Az embereknek a rítusokkal [viselkedési szabályokkal] való nevelése és jobbítása azzal a hatással jár, hogy a gonosznak még a csíráját is kiirtja.

(Szertartások feljegyzései – A különböző királyok tanításai)

jiǔzhōu 九州

A kilenc *zhou* (tartomány)

Ez Kína egy másik megnevezése. Az *Írások könyve* alapján az ország kilenc *zhou*-ból (州) állt, nevezetesen: Jizhou, Yanzhou, Qingzhou, Xuzhou, Yangzhou, Jingzhou, Yuzhou, Liangzhou és Yongzhou. A kilenc *zhou*-ra vonatkozó hasonló utalások találhatók ugyanabból vagy a későbbi korokból is, például a *Zhou li (Zhou szertartásai), Er Ya* (Irodalmi magyarázó szótár, i. e. 3. sz.) vagy *Lü Mester Tavasz és Ősz Évkönyve* című művekben. A kilenc *zhou* soha nem képezte az ország tényleges adminisztratív felosztását, de leképezte a kínaiak által a 'Tavasz és Ősz' korszak (i. e. 771–476) után lakott földrajzi területet.

Idézetek:

◎九州生气恃风雷，万马齐喑究可哀。我劝天公重抖擞，不拘一格降人才。
（龚自珍《己亥杂诗》）

A kilenc tartomány vitalitása a szélen és a mennydörgésen nyugszik, sajnos egyetlen lónyerítés sem hallatszik. Arra kérem az Ég Urát, hogy élessze fel újra a szellemet, és küldjön nekünk minél több kiváló tehetséget.

(Gong Zhizen: Különféle versek 1839-ből)

◎吾恐中国之祸，不在四海之外，而在九州之内矣。（张之洞《劝学篇•序》）

Attól tartok, a Kínát sújtó csapások oka nem külföldön, hanem a kilenc tartomány határain belül keresendő.

(Zhang Zhidong [1937–1909]: Tanulásra biztatató írások – Előszó)

kējǔ 科举

A császári vizsgarendszer

A hivatalnokokat a császári vizsgarendszer keretében választották ki a vizsgák különböző szintjein. Miután a Sui-dinasztia Wen császára újraegyesítette Kínát 581-ben, eltörölte a származás vagy rang alapján való kiválasztás rendszerét. Yang császár uralkodásának első évében, 605-ben vezették be hivatalosan a hivatalnokok kiválasztásának új vizsgarendszerét. A császári vizsgák követelményének tárgyai, tartalma és a kiválasztás szabályai dinasztiáról dinasztiára változtak. A vizsgák legmagasabb és legnehezebb fokozatának elnyerője, a *jinshi* élvezte a legnagyobb elismerést. A Yuan- és a Ming-dinasztiák alatt a vizsgák tematikáját a *Négy könyv* és az *Öt klasszikus** alapján határozták meg, ezekből egy bizonyos részre vonatkozó kérdést kellett megválaszolni és kifejteni egy

* Ezek az i. e. 300 előtt keletkezett művek alkotják a konfuciánus kánont. A Négy könyv: *A nagy tanítás, A közép mozdulatlansága, Beszélgetések és mondások, Mencius.* Az Öt klasszikus: *Dalok könyve, Írások könyve, Szertartások feljegyzései, Változások könyve, Tavasz és Ősz krónikája.*

„nyolclábú esszé" formájában, amiben hivatkozni kellett *A Négy könyv összegyűjtött kommentárjaira* és egyéb klasszikusokra. A hivatalnoki vizsgarendszert 1905-ben szüntette meg a Qing-dinasztia Guangxu császára. A Sui-dinasztiától kezdve 1300 éven keresztül ez a rendszer képezte a hivatalnokok kiválasztásának fő módszerét, és ennek széles körű és mélyreható hatása volt a kínai társadalomra. Elősegítette az átmenetet az arisztokratikusból a bürokratikus politikába, ugyanakkor sokrétű funkcióval bírt, mint például az oktatás, a hivatalnokok kiválasztása, a tehetségek versenyeztetése, valamint a társadalmi rétegződés és a hagyományos kultúra átörökítése.

Idézetek:

◎太宗即位，思振淹滞，谓侍臣曰："朕欲博求俊彦于场中，非敢望拔十得五，止得一二，亦可为致治之具矣。"（《宋史•选举志一》）

Azt követően, hogy a Song-dinasztia Taizong császára trónra lépett, meg akarta szüntetni az ország stagnálását [és teret akart adni a jó képességűeknek], ezért így szólt miniszteréhez: „A vizsgajelöltektől nem várom el, hogy tízből öt rendkívüli képességekkel rendelkezzen. Ha csak egy vagy kettő lesz ilyen, a vizsgarendszer alkalmas eszköze lesz a jó kormányzat megvalósításának."

(A Song-dinasztia története – Feljegyzések a császári vizsgarendszerről)

◎科举必由学校，而学校起家，可不由科举。（《明史•选举志一》）

A császári vizsgák az iskolákon keresztül valósultak meg, de azoknak, akiket az iskolák ajánlottak, nem feltétlenül kellett részt venniük a császári vizsgákon.

(A Ming-dinasztia története – Feljegyzések a császári vizsgarendszerről)

lài yǔ Xīshī, dào tōng wéi yī 厉与西施，道通为一

Egy ótvaros és a szépséges Xishi úrhölgy a *dao* előtt egyenlőek

Ez a Zhuangzitól származó híres mondat a szépség viszonylagos voltáról szól, arról, hogy nincs különbség szép és rút ember között, hisz mindkettő a *dao*-ból ered és azt tükrözi. A 厉 (lai) karakter alakja a régi kínaiban 癩 (lai, jelentése: rühös, ótvaros). Az, hogy valaki szép vagy csúf, mindössze szubjektív megítélés kérdése. Továbbá a szép rúttá válhat, és fordítva. Zhuangzi azt hangsúlyozza, hogy a dolgok eredete szempontjából szép és csúf egyaránt összhangban van a *dao*-val, és természetüket tekintve egyek. Ez az eszme arra inspirálta a későbbi korok irodalomkritikusait, hogy a természet minden megnyilvánulására és az irodalmi művekre is abból a nézőpontból tekintsenek, hogy 'ellentétes, de egymást kiegészítő'.

Idézetek:

◎举莛与楹，厉与西施，恢诡谲怪，道通为一。（《庄子•齐物论》）

Egy fűszál vagy egy oszlop, egy ótvaros csúfság vagy Xishi úrhölgy szépsége, vagy a fortélyos és furcsa dolgok, a *dao* szempontjából egyforma.

(Zhuangzi [i. e. 369–286]: A dolgok egységéről)

◎大用外腓，真体内充。（司空图《二十四诗品•雄浑》）

A *dao*, mikor megjelenik, hatalmas, de valódi lényege belül van.

(Sikong Tu [837–908]: Huszonnégy költészeti stílus)

lè ér bù yín, āi ér bù shāng 乐而不淫，哀而不伤

Az öröm nem ragadja el, a gyász nem taglózza le

Konfuciusz szerint így ábrázolja a szerelmet és a szerelmest a „Guan Ju" című költemény. Ez a *Dalok könyve* „Zhounan dalai" ciklusának első verse, egyben a kínai költészet egyik első fennmaradt darabja. Ennek alapján fogalmazták meg a későbbi konfuciánusok azt az alapvető szabályt és értékelési szempontot, hogy a vers és az egyéb irodalmi művek elfogulatlanságot, mértékletességet és nyugodtságot közvetítsenek, valamint az érzelem és értelem harmóniájának szépségét tükrözzék.

A kifejezés tartalma összhangban van a konfuciánus *zhongyong* ('a közép mozdulatlansága' vagy 'változatlan mérsékeltség') fogalmával. A fogalomhoz később más jelentések is társultak, követve az idők szavát.

Idézetek:

◎《关雎》乐而不淫，哀而不伤。(《论语•八佾》)

A „Guan Ju" [költemény azt mutatja, hogy a szerelmest] az öröm nem ragadja el, a gyász nem taglózza le.

(Beszélgetések és mondások)

◎《国风》好色而不淫，《小雅》怨诽而不乱。(《史记•屈原贾生列传》)

[A Dalok könyvének első része] „A fejedelemségek dalai" [a mértékletességet mutatják, hogy valakit] az öröm nem ragad el, a gyász nem taglóz le. A „Kis ódák" rész panaszokat és kritikákat fogalmaz meg anélkül, hogy azok zavart és felfordulást keltenének.

(Sima Qian: A történetíró feljegyzései – Qu Yuan [i. e. 340–278] életrajza)

lǐ 理

Li

A *li* (理) eredetileg a jáde szerkezetét vagy erezetét jelentette; később ez három jelentéssel bővült: (1) a dolgok fizikai formája vagy tulajdonsága, mint például a hossz, a méret, az alak, a szilárdság, a súly és a szín; (2) a dolgok és élőlények által követett egyetemes törvények és (3) a dolgok eredete vagy ontológiai létezése. A két utóbbi jelentése hasonló a *dao*-éhoz. A Song- és a Ming-dinasztiák tudósait különösen foglalkoztatta a *li* (理) filozófiája. A *li*-t tartották a legmagasabb elvnek és bölcsességnek, sokan magyarázták, és ez alapozta meg az 'Elv Iskola' tanait, mely iskola vezető szerepet játszott a Song- és Ming-dinasztiák alatti akadémiai gondolkodásban.

Idézetek:

◎物无妄然，必由其理。(王弼《周易略例》)

Semmi sem történik véletlenszerűen, minden a maga törvényét *(li)* követi.

(Wang Bi: A Változások könyvének rövid bemutatása)

◎有物必有则，一物须有一理。(《二程遗书》卷十八)

Minden a saját törvénye szerint létezik, de mindennek követnie kell az egyetemes elvet.

(A Cheng fivérek* írásai)

lìyòng-hòushēng 利 用 厚 生

Hatékonyan használni a javakat, hogy gyarapodjon a nép

Az ókori kínaiak hittek abban, hogy a jó kormányzás 'táplálja a népet', és lehetővé teszi, hogy az emberek bőségben éljenek. A *liyong* arra vonatkozik, hogy az uralkodó legyen mértékletes, nem pedig pazarló, és a lehető legjobban használja az ország anyagi javait. A *housheng* azt jelenti, hogy gyarapítani a népet vagy hozzásegíteni a jobb élethez, azaz csökkenteni a terheket és adókat, hogy az emberek békés, gyarapodó és boldog életet élhessenek. Ez az ideológia volt a forrása az újkori Kínában Sun Zhongshan 'három népi elv' politikai filozófiájának – melynek egyike a 'nép jóléte' volt –, valamint a szocializmusnak a modern Kínában.

* 11. századi neokonfuciánus filozófusok.

Idézet:

◎德惟善政，政在养民……正德、利用、厚生，惟和。(《尚书•大禹谟》)

Az uralkodó erénye a jó kormányzásban mutatkozik meg, és a kormányzás célja a nép táplálása... Az uralkodó legyen igaz és erényes, országa javait jól használja, hogy az emberek bőségben éljenek. Ezeknek mind meg kell valósulnia.

(Írások könyve – Nagy Yu tanácsai)

liángshǐ 良 史

Megbízható történész / Tényszerű történelem

Ez a jó történészre vagy történelmi művekre vonatkozik, akik vagy amik a történelmi tényeket bizonyítékok alapján, objektíven rögzítik, anélkül hogy bármit eltitkolnának. Az objektivitás az a kritérium, melynek alapján meg lehet ítélni a történészeket vagy a történelmi munkákat. Ez a tudományos igényű történetírás legfontosabb követelménye.

Idézetek:

◎然自刘向、扬雄博极群书，皆称迁有良史之材……其文直，其事核，不虚美，不隐恶。(《汉书•司马迁传赞》)

Rengeteg különféle könyv elolvasása után Liu Xiang és Yang Xiong arra a következtetésre jutott, hogy Sima Qian kiváló történész volt... Írása egyértelmű, munkája pontos és lényegre törő, nincs benne hamis dicséret, és nem titkolja el a gonosz cselekedeteket.

(A Han-dinasztia története – Sima Qian életrajza)

◎凡善恶必书，谓之良史。（苏鹗《苏氏演义》卷上）

A megbízható történész az, aki feljegyzi a jó és a rossz történéseket egyaránt.

(Su E szövegmagyarázatai)

liángzhī 良 知

Lelkiismeret

Az emberek veleszületett lelkiismerettel jönnek a világra, és azzal a képességgel, hogy tudják, hogy mi a jó, és aszerint cselekednek. A *liangzhi* fogalom Mengzi (Menciusz, i. e. 372–298) írásaiban jelent meg először, aki úgy vélte, hogy amit az ember ösztönösen tud, az a *liangzhi* (a jó tudása). A fogalom magában foglalja a szülők szeretetét és az idősebb testvérek tiszteletét, az előbbi a *ren* (仁), az utóbbi a *yi* (义). Ez lényeges eleme Menciusz azon elméletének, mely szerint az ember veleszületett természete a jóság. A Ming-kori filozófus, Wang Shouren (1472–1529) kiterjesztette Menciusz *liangzhi* fogalmát, és bevezette a *'liangzhi* elérése' eszméjét. Nála a *liangzhi* az Égi elvet jelenti, és szerinte az Ég alatt

minden, illetve azok törvényei is a *liangzhi* hatáskörébe tartoznak. Ha a *liangzhi* kiteljesedik (amit az ember önműveléssel és az erény gyakorlásával érhet el), akkor minden morális igazság megismerhető és megvalósítható.

Idézetek:

◎所不虑而知者，良知也。（《孟子•尽心上》）

Amit gondolkodás nélkül tudunk, az a lelkiismeret.

(Menciusz: A szív nevelése)

◎天理即是良知。（《传习录》卷下）

Az Égi elv nem más, mint a lelkiismeret (a jó tudása).

(Wang Yangmin: Feljegyzések a tanulásról és átadásról)

liù jīng jiē shǐ 六 经 皆 史

A hat konfuciánus klasszikus a történelemről szól

A hat konfuciánus klasszikus mű: *Változások könyve, Írások könyve, Dalok könyve, Szertartások feljegyzései, A zene könyve* és a *Tavasz és Ősz krónikája*. A késő császárkori Kína tudósai azzal a felvetéssel álltak elő, hogy a hat klasszikus mű nem a régi bölcsek és szentek tanításait tartalmazza, hanem ezek történelmi szövegek, melyek a Xia-, Shang- és Zhou-dinasz-

tiák társadalmi és politikai valóságával foglalkoznak. Ennek egyik reprezentatív képviselője Zhang Xuecheng, Qing-dinasztiabeli tudós volt. Ez a nézet megingatta a konfuciánus klasszikusok szent státuszát, és egy tudatos és független történetírás irányvonalát jelölte ki.

Idézet:

◎学者崇奉六经，以谓圣人立言以垂教，不知三代盛时，各守专官之掌故，而非圣人有意作为文章也。（章学诚《文史通义•史释》）

A tudósok istenítik a hat klasszikust, és azt mondják, a szentek írták az utókor okulására. Nem veszik észre, hogy ezek valójában a Xia-, Shang- és Zhou-dinasztiák fénykorát mutatják, és nem szentek írásai, hanem a korabeli hivatalnok jegyzetei.

(Zhang Xuecheng: Az irodalom és történetírás átfogó jelentése)

liùyì 六义

A hat elv

A Han-dinasztia tudósai a kormányzás és a társadalom nevelése szempontjából fontosnak tartott 'hat elvet' a *Dalok könyve* alapján összegezték, illetve onnan vették át. A hat elv: (1) a *feng* (népi dal) azt mutatja meg, hogy milyen nevelő hatással vannak a bölcsek eszméi a nép hétköznapi szokásaira; (2) a *fu* (leírás) az udvari politika jóságát vagy gonoszságát írja le egyenesen és nyíltan; (3) a *bi* (hasonlat) az udvari politika hiányosságait kritizálja finoman, az összehasonlítás eszközével;

(4) a *xing* (allegória) egy erényt dicsőít úgy, hogy közvetetten egy másik dicséretes dologra hivatkozik; (5) a *ya* (udvari óda) megmutatja a helyes útját annak, hogy valaki az utókor számára követendő példává váljék; (6) a *song* (himnusz) az erényt dicsőíti és hirdeti. A konfuciánus írástudók ezt a 'hat elvet' eredetileg arra használták, hogy kifejtsék a *Dalok könyve* költői módszereit, illetve műfajait, később ezek a költészet elveit magyarázták és illusztrálták, továbbá az irodalomelmélet alapelveként is szolgáltak.

Idézet:

◎风言贤圣治道之遗化也。赋之言铺，直铺陈今之政教善恶。比，见今之失，不敢斥言，取比类以言之。兴，见今之美，嫌于媚谀，取善事以喻劝之。雅，正也，言今之正者，以为后世法。颂之言诵也，容也，诵今之德，广以美之。
（《周礼•春官•大师》郑玄注）

A dal azt mutatja meg, miként kell a bölcs kormányzás hagyományát megőrizni és alkalmazni. A leírás nyíltan és részletesen feltárja az államügyek jó és rossz dolgait. A hasonlat akkor alkalmazható, amikor a szerző látja a kormányzat hibáit, de nem mer közvetlenül rávilágítani, ehelyett csak utal rá, egy hasonló eset leírásával. Az allegória – tekintettel a kor tisztességes kormányzására – egy hozzá hasonló tiszteletre méltó eseményt kölcsönöz, nehogy a gátlástalan hízelgés vádját vonja magára. Az óda a helyesről és igazról szól, valami helyes cselekedetet mutat be, mércét állítva az eljövendő nemzedékek számára. A himnusz egy uralkodó egyenes viselkedését és erényeit dicsőíti és hirdeti.

(Zheng Xuan: Jegyzetek a Zhou-szertartásokhoz)

měicì 美刺

Magasztalás és kritika

Ez az irodalmi kifejezés azt az eszközt jelöli, melyet elsősorban a költők használnak, hogy egy uralkodó erényeit, rendeleteit és tetteit dicsőítsék vagy bírálják. Konfuciusz mutatott rá elsőként arra, hogy a költészet alkalmas a neheztelés és elégedetlenség kifejezésére, és a *Dalok könyvének* ebbéli szerepét hangsúlyozva ezt határozta meg a költészet alapvető feladatának. A Han-dinasztia alatt a költészet mégis inkább az uralkodók tettei és erényei magasztalásának eszköze maradt. Ez időben látott napvilágot két fontos verselméleti mű: az *Előszó a* Dalok könyvének *Mao-féle kiadásához,* valamint Zheng Xuan (127–200): *Előszó a* Dalok könyvének *jegyzetelt kiadásához.* Mindkettő a magasztalást és a kritikát tartja a versírás egyik alapelvének. Ezt követték a későbbi korok költői és írói is, olyan eszköz volt ez számukra, mellyel befolyásolhatták a politikát és hatással lehettek a társadalomra, és ez maradt a kínai irodalom alapvető funkciója és sajátos jellemzője.

Idézetek:

◎论功颂德，所以将顺其美；讥刺过失，所以匡救其恶。(郑玄《诗谱序》)

A költeményeket azért írják, hogy dicsőítsék az [uralkodók] erényeit és a jó cselekedeteik folytatására biztassák őket, valamint hogy kigúnyolják és kritizálják a hibákat és azok kijavítására bírják őket.

(Zheng Xuan: Előszó a Dalok könyvének jegyzetelt kiadásához)

◎汉儒言诗，不过美刺两端。(程廷祚《青溪集•诗论十三•再论刺诗》)

A Han-dinasztia konfuciánus írástudói számára a költészetnek két funkciója volt: a magasztalás és a kritika.

(Cheng Tingzuo [1691–1767]: A Qingxi Gyűjtemény)

mín wéi bāng běn 民惟邦本

Az állam alapja a nép

Ez a fogalom azt jelenti, hogy a nép az alap, amire az állam épül. Az állam csak akkor lehet békés és stabil, ha a nép békében és megelégedésben él és dolgozik. Ez a mondás az *Írások könyvének* egyik hamisított kiadásában jelent meg először, Nagy Yu intelmeként, de valójában Mengzi (Menciusz) és Xunzi mondásaira vezethető vissza. Menciuszé így szól: „A nép a legfontosabb, ezt követi a föld és a gabona istene (aki az államhatalmat jelképezi), végül pedig az uralkodó." Xunzi azt mondta: „Ahogyan a víz a hátán hordja a hajót, ugyanúgy fel is tudja borítani azt." Ezekből alakult ki az „első a nép" konfuciánus eszme.

Idézet:

◎皇祖有训：民可近，不可下。民惟邦本，本固邦宁。（《尚书•五子之歌》）

Ősünk, Nagy Yu arra figyelmeztetett, hogy az uralkodó közel álljon a népéhez, és ne kicsinyelje le az embereket. Ők az ország alapja, s csak akkor lesz béke az országban, ha az alap biztosan áll.

(Írások könyve – Az öt fiú dala)

qì 气

Qi (Életerő)

A *qi* a szubjektív tudattól független fizikai entitás (anyagi létező), mely minden anyagi dolog alapeleme, ugyanakkor az élet és a szellem kialakulásának és létezésének az alapja. Néhány gondolkodó erkölcsi tulajdonságokkal ruházta fel a *qi*-t. A *qi* állandó mozgásban van, és nincs konkrét formája. A dolgok a *qi* összesűrűsödésével jönnek létre, és szétoszlásával elpusztulnak. A *qi* kívül-belül áthat minden fizikai létezőt. A szó hétköznapi jelentése: 'levegő' (gáz, lég, légnemű; 气体). A 'légnemű' a különféle nem folyékony és nem szilárd formájú dolgokra vonatkozik, az ókori kínai filozófia szemszögéből azonban a folyadékok és a szilárd anyagok kialakulása és létezése is a *qi* összesűrűsödésének eredménye.

Idézetek:

◎通天下一气耳。（《庄子•知北游》）

Az Ég alatt mindent a *qi* hat át.

(Zhuangzi: Tudni vágy északon)

◎天地合气，万物自生。（王充《论衡•自然》）

Az Ég és Föld *qi*-jének összekeveredéséből születik meg magától minden.

(Wang Chong [i. sz. 27–100]: Mérlegelések – A természetről)

qíng 情

Qing

A szónak három különböző jelentése van. (1) Az ember érzelmeit és vágyait jelenti, a külső körülményekre adott természetes és ösztönös reakciót, és nem egy megtanult választ. (2) A konkrét emberi érzelmeket és vágyakat jelenti, amelyeket általában „hat érzelemnek" – szeretet, gyűlölet, öröm, bánat, harag és megelégedettség –, vagy más felosztás szerint „hét érzelemnek" – öröm, harag, bánat, félelem, szeretet, gyűlölet és vágy – neveznek. (3) A dolgok valódi állása vagy tényleges helyzete. Az érzelmekkel kapcsolatban a tudósok az évszázadok során különböző nézeteket fogalmaztak meg. Egyesek azt állították, hogy kontrollálni és

vissza kell fogni őket, míg mások úgy vélték, hogy az érzelmek és vágyak természetesek, csak azokat megfelelő módon kell tudni irányítani.

Idézetek:

◎何谓人情？喜、怒、哀、惧、爱、恶、欲，七者弗学而能。（《礼记•礼运》）

Mik az emberi érzelmek? Az öröm, harag, szomorúság, félelem, szeretet, gyűlölet és vágy. Ezeket nem tanuljuk, mégis ösztönösen tudjuk.

(Szertartások feljegyzései – A szertartások használata)

◎上好信，则民莫敢不用情。（《论语•子路》）

Ha a feljebbvalók őszinték és igazak, az emberek nem merik elrejteni a tényleges helyzetet.

(Beszélgetések és mondások)

qíngjǐng 情 景

Az érzés és a tárgya (A belső és külső világ)

Ez a kifejezés arra utal, hogy egy irodalmi műben a szerző által kifejezett érzések szerves egységben vannak a vers tárgyával, vagyis azzal, amit a vers kifejez. A *qing* (情) a szerző belső érzésére, a *jing* (景) a külvilágra, a külső tárgyra, jelenetre vagy helyzetre vonatkozik. Az 'érzés és tárgya'

elmélet e kettő összefonódását hangsúlyozza, azt, hogy az érzést a tárgy kelti fel, de érzés nélkül a tárgy szépsége nem élvezhető. Ez az irodalmi kifejezés a Song-dinasztia idején jelent meg. A korábbi hasonló elképzelésekhez képest itt nagyobb hangsúlyt kap a külvilág leírásának és az érzések kifejezésének elegyítése, valamint az alkotói és műélvezői folyamatok egybeolvadása.

Idézetek:

◎景无情不发，情无景不生。（范晞文《对床夜语》卷二）

A vers tárgya, ha nincs érzés, nem tud megjelenni. Az érzés, ha nincsen tárgya, nem tud megszületni.

(Fan Xiwen: Éjféli párbeszéd az ággyal szemben)

◎情景名为二，而实不可离。神于诗者，妙合无垠。巧者则有情中景、景中 情。
（王夫之《姜斋诗话》卷下）

Az érzést és a tárgyát két külön névvel illetik, de valójában nem lehet őket szétválasztani. Egy jó költő ügyesen elegyíti a kettőt, hogy összemosódnak a határaik. Egy jól megírt versben az érzésbe ágyazott a tárgya, és a tárgyába az érzés.

(Wang Fuzhi [1619–1692]: Feljegyzések a költészetről a Gyömbér Stúdióból)

qù 趣

Qu

A *qu* a szerzők és alkotók hajlama, érzései és érdeklődése, melyek az irodalmi és művészeti alkotásokban mutatkoznak meg. A szerzők *qu*-ja határozza meg a természettel és az élettel kapcsolatos egyedi tapasztalataikat és megértésüket, valamint a témaválasztásukat és kifejezésmódjukat is. A *qu* a mű megfoghatatlan szellemi varázsa, mely az esztétikum révén tükrözi annak értékét és minőségét.

Idézetek:

◎（嵇）康善谈理，又能属文，其高情远趣，率然玄远。（《晋书•嵇康传》）

Ji Kang jó volt abban, hogy elmagyarázza a nehezen érthető elméleteket, és nagyon jól írásba is foglalta. Nemes érzelmű és kiváló ízlésű volt, rendkívül egyenes és széles látókörű ember.

(A Jin-dinasztia [265–420] története – Ji Kang életrajza)

◎世人所难得者唯趣。趣如山上之色，水中之味，花中之光，女中之态，虽善说者不能下一语，唯会心者知之。……夫趣得之自然者深，得之学问者浅。
（袁宏道《叙陈正甫〈会心集〉》）

A világon a *qu* az egyetlen dolog, amit nagyon nehéz megérteni. A *qu* olyan, mint a hegyek színe, a víz íze, a virágok pompája, vagy egy nő

szépsége. Még aki jól bánik a szavakkal, az sem tudja világosan megfogalmazni. Csak a szívvel lehet megérteni... A természetből fakadó *qu* mélységes, a tanult *qu* sekélyes.

(Yuan Hongdao [1568–1610]: Bevezető Chen Zhengfu Az elme megértése című művéhez)

rénwén-huàchéng 人文化成

Renwen huacheng

A kifejezés azt a törekvést írja le, hogy – az adott társadalom szintjének megfelelően – a kultúra alapvető eszméivel és elveivel nevelik és formálják, a jóság felé terelik az embereket azzal a céllal, hogy megvalósuljon a harmonikus – bár hierarchikus – társadalmi rend. A *renwen* a kultúra, mely magában foglalja a költészetet, az írásokat, a rítusokat, a zenét, a törvényeket és a civilizáció egyéb szellemi összetevőit. A *hua* (化) az emberek nevelését, jobbítását jelenti, a *cheng* (成) a civil eszközökkel való kormányzás (szemben az erőszakkal kormányzás) megvalósulására utal. A *renwen huacheng* fogalomban a lényeg éppen a civil eszközökkel való kormányzáson van, és ez tulajdonképpen a kínai 'civilizáció' egy másik megfogalmazása.

Idézet:

◎观乎天文，以察时变；观乎人文，以化成天下。（《周易•贲》）

A nap, a hold és a csillagok mozgásának megfigyelése segít megismerni az évszakok változását; a költészet, a könyvek, a rítusok és a zene fejlődésének tanulmányozása lehetővé teszi számunkra, hogy a népet úgy neveljük és formáljuk, hogy a civil eszközökkel való kormányzás megvalósulhasson.

(Zhouyi [Yijing] – Változások könyve)

rénzhì 人治

Emberi (értékrenden alapuló) kormányzás

A *renzhi* az ókori konfuciánus politikai filozófia legfontosabb kormányzási eszméje. Azt jelenti, hogy az országot és a népet – a törvényeken alapuló kormányzással szemben – a szabályozott emberi kapcsolatok, az erkölcsi elvek és egyéb értékrendszerek mentén kormányozzák. Ez az eszme a népnek a politikában betöltött helyét és jelentőségét hangsúlyozza, továbbá benne van az az elvárás is, hogy az uralkodó bölcs és nemes jellem, aki erényes és tehetséges hivatalnokokat választ az államügyek irányítására, továbbá az emberek nevelésére és jobbítására. A kínai történelem során az ilyen kormányzási koncepciók azért születtek, hogy megvalósuljon az uralkodó, a miniszterek és a nép közötti harmonikus együttműködés, vagyis a „emberséges kormányzás".

Idézetek:

◎人治所以正人。（《礼记•大传》郑玄注）

Az emberi kormányzás azt jelenti: szabályozni az emberi kapcsolatokat.

(Zheng Xuan (127–200): Kommentár a Szertartások feljegyzéseihez)

◎情性者，人治之本，礼乐所由生也。（王充《论衡•本性》）

Az emberi kormányzás alapja az érzelmek és a vágyak szabályozása; emiatt születtek meg a rítusok [társadalmi szabályok] és a zene.

(Wang Chong [27–100]: Mérlegelések – Az alaptermészet)

rén 仁

Ren

A kifejezés alapvetően a mások iránti szeretetet jelenti. Tágabb értelemben az emberek közötti harmóniára és minden létező egységére utal. A ren (仁) (emberség, jóindulat) az erkölcsös viselkedés alapja, ugyanakkor az a belső tudatosság is, ami összhangban van az erkölcsi normákkal. A szónak három jelentése van: (1) együttérzés vagy lelkiismeret; (2) az atyák és fiak, valamint a testvérek közötti kapcsolatban meglévő szeretet és tisztelet és (3) az összes létező egysége. A konfucianizmusban a *ren*-t tekintik a legmagasabb erénynek, és egyfajta sorrendben megnyilvánuló szeretetnek tekintik, mely először a szülők és idősebb

testvérek felé irányul, majd a többi családtagok felé, végül kiterjed az összes emberre.

Idézetek:

◎克己复礼为仁。(《论语•颜渊》)

Fegyelmezni magunkat és követni a rítusokat, ezt jelenti az emberség.

(Beszélgetések és mondások)

◎仁者，爱之理，心之德也。(朱熹《论语集注》)

A *ren* a szeretet elve és a szív erénye.

(Zhu Xi [1130–1200]: Megjegyzések a Beszélgetések és mondásokhoz)

rìxīn 日新

Örök megújulás

Ez a kifejezés azt jelenti, hogy állhatatosan arra törekszünk, hogy nap mint nap megújítsuk önmagukat, és erre ösztönözzük a népet, a társadalmat és az országot is. Ez egy folyamatos fejlődés és tökéletesedés egy új szellemiség megvalósulásáig. Egy olyan állhatatos és megújhodó szellemiséget és tudatosságot jelent, mely áthatja az önnevelés, a családi szabályok és az állam kormányzásának minden szintjét, és békét hoz az összes létezőre.

Idézet:

◎汤之盘铭曰："苟日新，日日新，又日新。"《康诰》曰："作新民。"《诗》曰："周虽旧邦，其命维新。"是故君子无所不用其极。(《礼记•大学》)

[A Shang-dinasztiát alapító] Tang király fürdőjén a következő felirat állt: „Ha egy nap meg tudsz újhodni, akkor nap mint nap újhodj meg, majd újra meg újra újhodj meg!" [A *Shang shu**] „Kangnak szóló intelmek" részében ez áll: „Munkálkodj azon, hogy a nép megújhodjék." [Az embereket arra kell ösztönözni, hogy dobják el a régit és fogadják be az újat, vessék el a gonoszt és kövessék a jót.] A *Dalok könyvében* ez áll: „Bár Zhou ősi állam, új Égi megbízatással van felruházva." Ezért az erényes embernek állandóan arra kell törekednie, hogy mindig megújítsa önmagát.

(Szertartások feljegyzései – A nagy tanítás)

róngcái 镕裁

Csiszolás és tömörítés

A kifejezés egy irodalmi mű tartalmának csiszolására és nyelvezetének tömörítésére vonatkozik, tehát a mű finomítására és magasabb szintre emelésére. Az irodalmi alkotás alapvető folyamata a csiszolás és tömörítés. Ezt először Liu Xie (465–522) írta le *Az irodalom szíve és faragott sár-*

* *Írások könyve* – Konfuciusznak tulajdonított mű. Történeti, politikai beszédek, írások gyűjteménye.

kányai című művében. Liu Xie szerint ahhoz, hogy jó irodalmi mű születhessen, a szerző az írás során – a kifejezni kívánt tartalom és a formai jegyek sajátosságai alapján – a tartalmat formázza, kivonatolja és pontosítja, ugyanakkor a nyelvezetet – a lényeget megőrizve, és az írás stílusával összhangban – egyszerűsíti és tömöríti. Ez a kifejezés azt mutatja, hogy egy irodalmi mű megalkotása a tartalom és forma szakadatlan tökéletesítésének folyamata. Ez a gondolat nagy hatással volt a Ming- és a Qing-dinasztiabeli drámaírás elméletére is.

Idézetek:

◎规范本体谓之镕，剪截浮词谓之裁。裁则芜秽不生，镕则纲领昭畅。
（刘 勰《文心雕龙•镕裁》）

A csiszolás azt jelenti, hogy kiigazítjuk a mű tartalmát és szerkezetét, a tömörítés azt jelenti, hogy kihúzzuk a felesleges szavakat és mondatokat. Így az írás letisztult lesz, és témája világos.

(Liu Xie: Az irodalom szíve és faragott sárkányai)

◎［谢］艾繁而不可删，［王］济略而不可益。若二子者，可谓练镕裁而晓繁略矣。（刘勰《文心雕龙•镕裁》）

A Xie Ai írása dagályos, de nem lehet kihagyni belőle. Wang Ji nyelvezete tömör, de nem lehet több szót hozzáadni. Az ilyen írástudók, mint ők, biztosan elsajátították a pontosítás és tömörítés módszerét.

(Liu Xie: Az irodalom szíve és faragott sárkányai)

shèjì 社稷

Sheji (A Föld és az Öt gabona istene)

A *She* (社) a Föld istene, a *ji* (稷 köles) az Öt gabona istene. Az ókori kínai császárok és uralkodók tisztelték őket, és áldozatokat mutattak be nekik. Mivel a kínai társadalom alapja a mezőgazdaság volt, a Föld istene és az Öt gabona istene voltak az imádat legfőbb tárgyai. Az uralkodók minden évben áldoztak nekik, és hozzájuk fohászkodtak a jó termésért és a békéért. Ennek következtében a *sheji* a nemzet és az állami hatalom jelképévé vált.

Idézet:

◎王者所以社稷何？为天下求福报功。人非土不立，非谷不食。土地广博，不可遍敬也；五谷众多，不可一一祭也。故封土立社示有土尊；稷，五谷之 长，故立稷而祭之也。（《白虎通义•社稷》）

Miért imádja az Ég Fia a Föld és az Öt gabona istenét? Azért, hogy áldásukat kérjék minden Égalattira és megköszönjék jótetteiket. Ha nincs Föld, az embernek nincs hol élnie; ha nincs gabona, az embernek nincs mit ennie. A föld hatalmas, nem lehet mindenhol imádni (rítusokkal tisztelni); a gabonaszem rengeteg, nem lehet szemenként áldozatot bemutatni. Ezért földhalomból oltárokat állítottak a föld tiszteletére; és lévén

hogy a köles a legfontosabb az öt gabona közül, az lett az Öt gabona istene, és neki ajánlják fel az áldozatokat.

(Ban Gu [32–92] [szerk.]: Átfogó értekezés a Fehér Tigris csarnokában*)

shén 神

Shen (Szellem / Szellemi)

A kifejezésnek négy különböző jelentése van. (1) Egy megszemélyesített istenséget jelent, aki emberfeletti képességekkel rendelkezik. A természeti dolgoknak, például az égnek, a földnek, a hegyeknek és a folyóknak, a napnak, a holdnak és a csillagoknak megvannak a maguk istenségei. Az ember lelke is istenséggé válhat halála után. (2) Az emberi szellem és elme. A taoizmus szerint a *shen*, azaz a 'szellem' az emberi élet alapja és irányítója. Ezért a szellem megőrzése és finomítása a hosszú élet kulcsa. (3) Az a finom és kifürkészhetetlen változás, mely a *yin* és a *yang* kölcsönhatása nyomán jön létre az égen, a földön és a dolgokban. Ebben az értelmében a kifejezést gyakran a *hua*-val (化 változás) együtt használják, ekkor azt jelenti: 'szellemi átváltozás'. (4) Az a csodálatos szellemi szint, melyet az ember elérhet.

* Egy a császári udvarban lezajlott tudósvita anyagát foglalja össze, melynek témája a filozófia, a vallás, a babonák, az ember és az Ég kapcsolata. A Han-kori konfuciánus gondolkodás egyik legjelentősebb összefoglalása.

Idézetek:

◎国将兴，听于民；将亡，听于神。（《左传•庄公三十二年》）

Ha az országot fel akarják virágoztatni, meghallgatják az emberek akaratát. Ha tönkre akarják tenni, akkor a szellemekre hallgatnak.

(Zuo kommentárjai a Tavasz és Ősz krónikához – Zhuang fejedelem 32 éve)

◎气有阴阳，推行有渐为化，合一不测为神。（张载《正蒙•神化》）

A *qi* (életerő) magában foglalja a *yin qi*-t és a *yang qi*-t, s e kettő fokozatos működése hozza létre a változást. Mikor a kettő tökéletes harmóniában van, az a *shen*.

(Zhang Zai [11. sz.]: A tudatlanság kijavítása)

◎圣而不可知之谓神。（《孟子•尽心下》）

A szent erkölcsiségnek a legmagasabb szellemi szintjét nevezik *shen*nek.

(Menciusz: A szív nevelése)

shénsī 神思

Elmélyült gondolkodás

A kifejezés az alkotás folyamatának szellemi állapotára vonatkozik, a hétköznapi szint fölötti gondolkodást jelenti. Az érzelmek által inspirált szerző teljesen kilép az idő és tér korlátaiból, és belép a szabad képzelet vagy egy különleges hangulat állapotába, és ebben alkotja meg – szavakban vagy képekben – irodalmi, vagy művészeti alkotását. Ezt a kifejezést a Wei-, a Jin- és az Északi- és Déli-dinasztiák (420–589) irodalmi és művészetelméleti munkáiban széles körben használták. Liu Xie külön fejezetet szentelt ennek a kifejezésnek *Az irodalom szíve és faragott sárkányai* című művében. A 'képzeletbeli szemlélődés' az alkotás folyamatának sajátos mentális tevékenysége, teljesen eltér az egyéb kognitív tevékenységektől.

Idézetek:

◎古人云："形在江海之上，心存魏阙之下。"神思之谓也。文之思也，其神 远矣。（刘勰《文心雕龙•神思》）

A régiek úgy mondták:„Bár teste itt van az emberek között, mélyen a szívében (elméjében) a császári udvar ügyeivel." Ezt nevezik elmélyült gondolkodásnak. Írás közben a szellem messze jár.

(Liu Xie: Az irodalom szíve és faragott sárkányai)

◎属文之道，事出神思，感召无象，变化不穷。（萧子显《南齐书•文学传论》）

Az írás vezérfonala az elmélyült gondolkodás. A [dolgokkal kapcsolatos] érzések és gondolatok forma nélküliek és rendkívül változékonyak.

(Xiao Zixian: A Déli-dinasztiabeli Qi története – Értekezés az irodalomról)

shēng yīwú tīng, wù yīwú wén
声一无听，物一无文

Egyetlen hangból nincs dallam, egyetlen színből nincs minta

Egyetlen hangból nem lehet egy szép dallamot alkotni, és egyetlen színből sem egy szép mintát. Ez a gondolat arra utal, hogy az irodalom és a művészet szépsége a különböző elemek egységében és harmóniájában rejlik. Ez a felvetés később a klasszikus kínai irodalom- és művészetelmélet fontos alapelve lett, és elősegítette az irodalom és művészet kibontakozását.

Idézetek:

◎声一无听，物一无文，味一无果，物一无讲。（《国语•郑语》）

Egyetlen hangból nincs dallam, és egyetlen színből nincs minta; egyetlen ízzel nem ízletes az étel; és egyetlen dolgot nem lehet hasonlítani.

(A fejedelemségek története – Zheng fejedelemség)*

◎五色杂而成黼黻，五音比而成韶夏，五性发而为辞章，神理之数也。（刘 勰《文心雕龙•情采》）

Az öt szín keverése hozza létre a hímzett ruha szépségét, az öt hang összeillesztése teremti meg a dallamos zenét, az öt érzés kifejezése hozza létre a szép műveket. Mindezt a szellem rendezi el.

(Liu Xie: Az irodalom szíve és faragott sárkányai)

shèng 圣

Szent

A *sheng* az emberi integritás és moralitás legmagasabb fokára vonatkozik, ugyanakkor arra a személyre is, aki elérte ezt az állapotot, azaz a szentre. A szót gyakran használják a *zhi* (智), azaz a 'bölcs' szóval párba állítva. A különbség köztük az, hogy a bölcs 'az ember útját' ismeri és érti, a szent 'az Ég útját'. Mivel a szent ismeri az Ég útját, ezért tökéletesen érti az embereket és az emberi kapcsolatokat is.

* Az i. e. 966–451 közötti időszak fejedelemségeinek történetét tárgyalja, az i. e. 5. században íródhatott.

Idézetek:

◎闻君子道，聪也。闻而知之，圣也。圣人知天道也。（郭店楚简《五行》）

Aki az 'erényes ember' elveit meghallgatja, az bölcs, aki nemcsak meghallgatja, de érti is, az szent. A szent ismeri az Ég útját és törvényeit.

(A guodiani 'Wuxing' [„Az öt változó állapot"]*

◎孔子，圣之时者也。（《孟子•万章下》）

Konfuciusz olyan szent volt, aki meg tudta ragadni korának lehetőségeit.

(Menciusz: Wan Zhanggal folytatott beszélgetések)

shī yán zhì 诗言志

A költemény a vágyak és eszmények kifejezője

A költemény a szerző vágyait és eszményeit fejezi ki. A *zhi* (志) itt a költeményben kifejezett érzelmeket, vágyakat, eszményeket és gondolato-

* A Hadakozó fejedelemségek korából, Chu fejedelemségből származó bambuszcsíkokra írt kézirat (kb. i. e. 300), amelyet Goudianban, egy 1993-ban feltárt sírban találtak meg.

kat jelenti. Ez az elképzelés először a konfuciánus klasszikusban, az *Írások könyvé*ben (Shang shu) jelent meg. Zhu Ziqing ezt a kínai poétika 'kiáltványának' nevezte. Ez tartják a kínai irodalomelmélet alapvető elvének, melyet a későbbi évszázadok verselméletei tovább gazdagítottak.

Idézetek:

◎诗言志，歌永言。（《尚书•尧典》）

A költemény a vágyakat és eszményeket fejezi ki, a dalokat énekelik.

(Írások könyve – Yao rendeletei)

◎诗者，志之所之也，在心为志，发言为诗。（《毛诗序》）

A költemény a vágyakból és eszményekből születik. Amíg a szívben van: vágy és eszmény, ha szavakban kifejeződik: költemény.

(A Dalok könyve Mao-féle kiadásának előszava)

shī yuán qíng 诗缘情

A költemény az érzelmekből fakad

A Nyugati Jin-dinasztiabeli Lu Ji (261–303) *Az írás művészete – Az irodalomról* című művében azt írja, hogy a költő csak akkor tud verset írni, ha a szívében érzelmek áradnak. Ez az elképzelés összhangban van – a fentebb leírt – „a költemény a vágyak és eszmények kifejezője" gondolattal, és kiegészíti azt. Itt viszont a hangsúly az irodalmi művek lírai és esztétikai jellegén van, ami a Wei- és a Jin-dinasztiák alatt megváltozott irodalmi ízlést tükrözi. Így tehát az eszme, miszerint „a költemény az érzelmekből fakad", egy másik, sajátos nézőpontból világít rá az ókori kínai költészet és irodalom természetére.

Idézetek:

◎诗缘情而绮靡。（陆机《文赋》）

Az érzelmekből fakadó költemény nagyszerű és míves.

(Lu Ji: Az írás művészete – Az irodalomról)

◎人禀七情，应物斯感，感物吟志，莫非自然。（刘勰《文心雕龙•明诗》）

Az embernek hétféle érzelme van. A külvilág hatására érzelmek születnek benne, a vers ezeket az érzelmeket fejezi ki. Minden vers a természetes érzelmekből fakad.

(Liu Xie: Az irodalom szíve és faragott sárkányai – A költészet megvilágítása)

SOMOGYI KÖNYVTÁR
940633
1881
SZEGED

shǐ cái sān cháng 史才三长

A jó történetíró három erőssége

A híres Tang-kori történész, Liu Zhiji szerint azoknak, akik a történelmet tanulmányozzák és írják, három erősséggel kell rendelkezniük, nevezetesen a történelmi művek összeállításának képessége, a történelem és a történelmi anyagok alapos ismerete, valamint a mélyreható rálátás, mely lehetővé teszi számukra a történelem elemzését és megítélését. Liu úgy vélte, hogy mindhárom képességnek meg kell lennie, de a három közül a mélyreható rálátás a legfontosabb.

Idézet:

◎ 史才须有三长……三长，谓才也，学也，识也。(《旧唐书•刘子玄传》)

A jó történetíróban három dolognak kell meglennie... E három: a tehetség, az alapos ismeretek és a rálátás.

(A régi Tang-dinasztia története – Liu Zixu életrajza)

shūyuàn 书院

Klasszikus akadémia

A klasszikus akadémiák kulturális és oktatási intézmények voltak, melyek a Tang- és Song-dinasztiáktól kezdődően egészen a Ming- és

Qing-dinasztiákig álltak fenn. Ezeket magánemberek vagy a kormányzat hozta létre azzal a céllal, hogy az oktatás és a kutatás színhelyéül, illetve könyvtárként szolgáljanak. Az akadémiák előzményei a buddhista kolostorok és a Tang-kori magánkönyvtárak voltak. Az intézmények a Tang-korban kezdték meg működésüket, de a Song-dinasztia alatt volt virágkoruk. A Déli Song-dinasztia korai éveiben Zhu Xi, Zhang Shi, Lü Zuqian, Lu Jiuyuan és más tudósok filozófiai iskoláiknak akadémiákat alapítottak, ahol saját nézeteiket tanították. Az akadémiák függetlenek voltak a kormányzati iskoláktól, és többnyire csendes, festői helyeken működtek. Az intézményekben nagy tudású konfuciánus tudósok felügyeletével szabad és innovatív oktatás folyt. A mesterek szóbeli instrukciókkal és személyes példákkal tanítottak, és inkább tanítványaik erkölcsiségének formálására fektettek hangsúlyt, mintsem arra, hogy a császári hivatalnoki vizsgára készítsék fel őket. A Déli Song-dinasztia végére azonban az akadémiák egyre inkább az állami iskolák hatáskörébe kerültek, és összekapcsolódtak a császári vizsgarendszerrel. Ezeknek az akadémiáknak a tündöklése és bukása a Song- és Ming-dinasztiák alatt egybeesett a neokonfuciánus filozófiai iskola, az 'Elv Iskola' felvirágzásával, illetve hanyatlásával.

1901-ben a Qing-kormányzat elrendelte, hogy a klasszikus akadémiákat a kornak megfelelő iskolákká alakítsák át. A több mint ezeréves fennállásuk alatt az akadémiák nagyban hozzájárultak a hagyományos kínai kultúra és oktatás fejlődéséhez, illetve a kínai kultúra idegen országokban való terjesztéséhez.

Idézet:

◎其他先儒过化之地，名贤经行之所，与好事之家出钱粟赡学者，并立为书院。
（《元史•选举志一》）

Azok a helyek, ahol korábban konfuciánus tudósok tanítottak, vagy ahol híres szentek éltek és meditáltak, valamint azok a gazdag családok, amelyek a tudósokat pénzzel és élelemmel támogatták, mind hozzájárultak a klasszikus akadémiák létrejöttéhez.

(A Yuan-dinasztia története)

shùntiān-yìngrén 顺天应人

Követni az Égi megbízatást és a nép akaratát

Régen a kínaiak úgy vélték, hogy az erényes férfiak az Ég akaratának köszönhetően alapíthatták meg birodalmukat és válhattak uralkodóvá; hatalmuk Égi megbízatásból származik, amit úgy neveztek, *tianming*. A kifejezésben a „天" itt a „天命"-et, vagyis az Égi megbízatást jelenti, a „人" a nép akaratát. Ez az eszme hasonlít az Európában elterjedt elképzeléshez, mely szerint a király „isteni jogon" uralkodik, de a kínai eszme az emberek akaratát is hangsúlyozta, tehát emberközpontú gondolkodást tükröz. Az ókori Kínában gyakran használták ezt a kifejezést egy új dinasztia megalapításának dicséretére, vagy jelentős társadalmi reformok végrehajtásának legitimitására.

Idézet:

◎天地革而四时成。汤武革命，顺乎天而应乎人。（《周易•革》）

Az Égen és a Földön a *yin* és *yang* változásaiból alakul ki a négy évszak. A Shang-dinasztia Tang császára és a Zhou-beli Wuwang megváltoztatta az Égi megbízatást [megdöntötték a régi rendszert, és egy új politikai hatalmat teremtettek], amely megfelelt az Ég akaratának és az emberek kívánságának.

(Változások könyve)

tàijí 太极

Taiji (A legfőbb végső / A nagy eredőpont)

A *taiji* kifejezésnek három különböző jelentése van. (1) A világ princípiuma vagy a világmindenség forrása, ahonnan minden dolog fakad. Az ókori kínaiaknak különböző elképzeléseik voltak a *taiji* mint a világmindenség forrásának mibenlétéről. Például hogy a *taiji* az őskáoszt átható *qi* (életerő) vagy *yuanqi* (primordiális életerő); vagy hogy *taiji* nem más, mint az egyetemes alapelv, azaz a *dao* (道) vagy a *li* (理); illetve, hogy a *taiji* tulajdonképpen a *wu* (无), vagyis a Nemlét. (2) A cickafarkjóslással kapcsolatos terminológia. Arra a kezdeti vagy osztatlan állapotra utal, mely megelőzi a páratlan számú egyet (–) és a páros számú kettőt (– –), melyből még nem vonható le következtetés, vagy mielőtt még a cickafarkszárakat osztani kezdenék. A jóslás a *taiji* alapján történt. (3) A tér legmagasabb pontját vagy határát jelenti.

Idézetek:

◎易始于太极，太极分而为二，故生天地。（《易纬•乾凿度》）

A változások a *taiji*-ből indulnak ki, ami két részre oszlik, *yin*-re és *yang*-ra, ezekből jön létre az Ég és a Föld.

(Változások könyve – A hexagramok magyarázata)

◎总天地万物之理，便是太极。（《朱子语类》卷九十四）

A *taiji* nem más, mint az Eget, a Földet és minden létezőt összefogó elv.

(Zhu Xi kategorizált mondásai)

tàixué 太学

Császári akadémia

A császári akadémia volt a legmagasabb fokú oktatási intézmény és oktatásügyi szerv a feudális Kínában. A kifejezés először a Nyugati Zhou-dinasztia korában jelent meg, ám az első császári akadémiát hivatalosan csak i. e. 124-ben alapította meg a Han-dinasztia Wu császára. Az akadémia oktatói az 'udvari akadémikusok' voltak, akik jól ismerték a konfuciánus műveket, gazdag oktatási tapasztalattal rendelkeztek, erkölcsükben sérthetetlenek, és szakterületük magas szintű tudói voltak. A tanulókat akadémiai tanítványoknak vagy az 'akadémikusok tanítványainak' nevezték. Fennállása csúcsán a császári akadémiának tízezer

hallgatója volt. A későbbi dinasztiák központi kormányzatai is – beleértve a Ming- és Qing-dinasztiákat – fenntartottak valamiféle császári akadémiát, vagy egyéb hasonló intézményt, többnyire a fővárosban. A különböző dinasztiák alatt más-más névvel illették az intézményt, és működési rendszere is változott az idők folyamán. A császári akadémia a helyi oktatási intézményekkel és a klasszikus akadémiákkal együtt alkotta a régi kínai oktatási rendszer egészét. Az akadémiák fontos szerepet játszottak a konfuciánus klasszikusok, és az ezeken alapuló régi kínai értékek és eszmék terjesztésében.

Idézet:

◎臣愿陛下兴太学，置明师，以养天下之士。（《汉书•董仲舒传》）

Javasolnám Felségednek, hogy hozzon létre egy császári akadémiát, ahol a klasszikusokat értő tanárok nevelnék az egész országból érkező tanítványokat.

(A Han-dinasztia évkönyve – Dong Zhongshu életrajza)

tǐxìng 体性

Stílus és alaptermészet

Ez egy irodalomelméleti kifejezés, ami a mű stílusa és a szerző természetének vagy temperamentumának egységét és összefonódását hangsúlyozza. A 体 a mű stílusát, a 性 az író alaptermészetét jelenti. A kifejezés Liu Xie-től származik, *Az irodalom szíve és faragott sárkányai* című művé-

ben bukkan fel először. A könyv egyik fejezete azt tárgyalja, hogyan kapcsolódik a művek stílusa a szerzők alaptermészetéhez, és azt állítja, hogy a művek a szerzőik alaptermészetét tükrözik. Ez az elképzelés arra ösztönözte a későbbi nemzedékeket, hogy a szerzők alaptermészete alapján elemezzék a különböző stílusú irodalmi műveket, és ez az ókori kínai irodalmi stíluselmélet egyik alapgondolata lett.

Idézetek:

◎夫情动而言形，理发而文见。盖沿隐以至显，因内而符外者也。然才有庸俊，气有刚柔，学有浅深，习有雅郑；并情性所铄，陶染所凝，是以笔区云谲，文苑波诡者矣。（刘勰《文心雕龙•体性》）

Megmozdulnak az érzelmek, és szavakba formálódnak, megjelennek a gondolatok, és az írásban megnyilvánulnak. Feltárul a rejtett, felszínre kerül a belső. Azonban a tehetség lehet középszerű vagy kiemelkedő, az életerő lehet erős vagy gyenge, a tudás sekélyes vagy mély, a viselkedés fenséges vagy közönséges. Mindezek az alaptermészet és a neveltetés elegyéből alakulnak ki. Ezért van az, hogy az ecsetek birodalma oly csalóka, mint a felhők változása, az irodalom kertje pedig oly megfoghatatlan, mint a hullámok mozgása.

(Liu Xie: Az irodalom szíve és faragott sárkányai – Stílus és természet)

◎故性格清彻者音调自然宣畅，性格舒徐者音调自然疏缓，旷达者自然浩荡，雄迈者自然壮烈，沉郁者自然悲酸，古怪者自然奇绝。有是格，便有是调，皆情性自然之谓也。莫不有情，莫不有性，而可以一律求之哉？（李贽《读律肤说》）

A könnyed és nyitott természetű ember megnyilvánulása kellemes és gördülékeny hangnemű, a nyugodt természetűé lassan hömpölygő, a nagylelkűé terjengős, a heroikus természetűé erőteljes, bátor, a melankolikusé szomorú és vigasztalan, a szeszélyes természetűé furcsa és szokatlan. A szerző alaptermészete határozza meg a művek hangnemét. Mindenkinek megvan a maga természete és érzelmei, hogyan is várhatnánk el, hogy mindenki egyetlen, mérceként állított hangnemben írjon?

(Li Zhi [1527–1602]: Magyarázat a versek olvasásához)

tǐyòng 体用

Ti és yong

A *ti* (体) és *yong* (用) háromféleképpen értelmezhető: (1) egy fizikai dolog és annak funkciója vagy működése; (2) egy dolog ontológiai létezése és annak megnyilvánulása, illetve alkalmazása; (3) az alapvető magatartási kódex és annak betartása. Minden *ti–yong* kapcsolatban a *ti* nyújtja az alapot, melyre a *yong* támaszkodik.

Idézetek:

◎天者定体之名，乾者体用之称。（《周易•乾》孔颖达正义）

A *tian* (天) a fizikai értelemben vett eget jelenti, míg a *qian* (乾)* annak funkcióját és működését.

(Kong Yingda (574–648): A Változások könyvének kiigazított jelentése)

◎至微者理也，至著者象也。体用一源，显微无间。（程颐《程氏易传》）

A *li* (理) a rejtett, a *xiang* (象) a látható. A dolgok belső elve [a fizikai formák fölött létező elv] és a megnyilvánulásuk [a fizikai formák] forrása ugyanaz, nincs különbség közöttük.

(Cheng Yi [1033–1107]: Kommentár a Változások könyvéhez)

tiān 天

Tian (Ég)

A *tian* (天) az ókori kínai filozófia szakrális és mindenekfölött álló fogalma. Három különböző jelentése van. (1) A fizikai (természeti értelemben vett) égbolt vagy az emberi világon kívül eső természet egésze, melynek működése meghatározott törvényeket és rendet tükröz. (2)

* Qian: a 8 trigram egyike, mely az Eget jelképezi.

Egy olyan szellemi lényre utal, amely antropomorf akaratú, és az egész világegyetem irányítója. (3) Azt az egyetemes törvényt vagy elvet is jelenti, amelyet minden dolognak és létezőnek követnie kell, és amely az emberi természet, az erkölcs, valamint a társadalmi és politikai rend alapja.

Idézetek:

◎天行有常，不为尧存，不为桀亡。（《荀子•天论》）

A természet (Ég) működése állandó. Nem azért létezik, mert Yao uralkodik, és akkor sem szűnik meg, ha Jie az uralkodó.

(Xunzi: Az Égről)

◎上天孚佑下民。（《尚书•汤诰》）

Az Ég bízik az emberekben és megáldja őket.

(Írások könyve – Tang király közleményei)

◎天者，理也。（《二程遗书》卷十一）

Az Ég a világ egyetemes elve.

(A Cheng fivérek írásai)

tiānxià 天下

Tianxia (Az Égalatti)

Ez a kifejezés eredetileg az Ég fia, azaz az uralkodó kormányzása alatt lévő földterületekre vonatkozott, illetve az ezeken a területeken való uralkodás jogára. Az ókori kínaiak úgy tartották, hogy a magas rangú hivatalnokok a hűbérbe kapott földjük felett uralkodnak, a hercegek a feudális államok felett, az Ég fia pedig az Égalatti (a világ) felett. Az Égalatti, vagy „minden, ami az Ég alatt van" tulajdonképpen az Ég fia által, vagy az ő nevében uralt területekre vonatkozott, beleértve a feudális államok területeit, valamint minden égalatti ember és ország fölötti kormányzás jogát is magában foglalta. A kifejezésnek később megváltozott a jelentése, az egész nemzetre vagy az egész világra vonatkoztatták.

Idézetek:

◎溥天之下，莫非王土；率土之滨，莫非王臣。（《诗经•小雅•北山》）

A hatalmas Égalattiban nincs olyan földterület, mely ne az Ég fiáé volna; és ezen a területen mindenki az ő alattvalója.

(Dalok könyve – Kis ódák)

◎寡助之至，亲戚畔之；多助之至，天下顺之。（《孟子•公孙丑下》）

Ha kicsi a támogatottsága, még a rokonai is mind elárulják és elhagyják őt; de ha sok a támogatója, az Ég alatt mindenki behódol neki és szövetségese lesz.

(Menciusz: Gongsun Chou kérdéseire adott válaszok)

◎天下兴忘，匹夫有责。（梁启超《饮冰室文集》卷三十三 “痛定罪言” 三引）

A nemzet felemelkedése és pusztulása mindenki felelőssége.

(Liang Qichao [1873–1929]: Összegyűjtött írások a Jégivó Stúdióból)

wáng 王

Király

A Xia-, a Shang- és a Zhou-dinasztiák alatt a királyi cím az 'Ég fiát' illette, vagyis az ország legfelsőbb uralkodóját. A 'Tavasz és Ősz korszaktól' (i. e. 771–476) kezdve a Zhou-udvar fokozatosan meggyengült, és a királyság darabjaira hullott. A Hadakozó fejedelemségek korára bármely uralkodó királynak hívathatta magát. A Qin- és Han-dinasztiák idejére a *király* azt a legmagasabb rangot jelentette, melyet az uralkodó a császári család egy férfitagjának adományozhatott. A konfucianizmus politika-filozófiai értekezéseiben, különösen Konfuciusz és Menciusz mun-

káiban a király az Ég akaratát képviseli, és így megkérdőjelezhetetlen hatalommal bír, emellett kiváló erkölcsi tulajdonságokkal és politikai eszményekkel kell rendelkeznie. A konfucianizmus szerint a király az, aki egyesíti vagy emberséggel és igazságossággal kormányozza az országot, és a népet erénnyel nyeri meg. Hasonlóképpen a „királyi út" követése azt jelenti, hogy a király az emberségesség és igazságosság erényével egyesíti és kormányozza az országot.

Idézet:

◎天下归之之谓王，天下去之之谓亡。（《荀子•正论》）

Akinek behódol az Égalatti, azt nevezhetjük királynak, ha az Égalattiak elhagyják, elvész.

(Xunzi [310–238]: Az előítéletek eloszlatása)

wángdào 王道

Királyi út (Emberséges és igazságos kormányzás)

Ez egy konfuciánus kormányzási elv, mely szerint az uralkodó emberséggel és igazságossággal kormányozzon, a nép támogatását pedig az erénnyel nyerje meg. Ez a *wangdao,* a királyi út, szemben a *badao*-val (霸道), azaz a zsarnoki uralommal. A régi idők bölcs királyai és császárai az országot elsősorban emberséggel és az erény által irányították. A Hadakozó fejedelemségek korában Menciusz a következő kormányzási elvet javasolta: az uralkodó emberséggel és igazságossággal kormányozza az országát, a környező fejedelemségeket pedig az erénnyel győzze meg, így nyerheti el az emberek támogatását és egyesítheti az egész országot. Ez a kormányzási elv a kínai nép civilizáció-tiszteletét, valamint az erőszakkal és zsarnoksággal szembeni elutasítását tükrözi.

Idézetek:

◎无偏无党，王道荡荡。（《尚书•洪范》）

Ha nem elfogult és nem részrehajló, a királyi út széles és határtalan.

(Írások könyve – A nagy szabály)

◎以力假仁者霸，霸必有大国；以德行仁者王，王不待大……以力服人者，
非心服也，力不赡也；以德服人者，中心悦而诚服也，如七十子之服孔子也。
（《孟子•公孙丑上》）

Ki erővel kormányoz, ki az emberséget csak színleli, az zsarnok, és a zsarnoknak nagy birodalom kell; de aki erénnyel cselekszik és emberséggel kormányoz, az király, akinek nincs szüksége méretes államra… Ha erővel hódoltatja be a népet, az még nem jelenti azt, hogy megnyerte alattvalói szívét is; csak azt, hogy nem elég erősek a lázadáshoz. Ha erénnyel nyeri meg, az alattvalók örömmel behódolnak neki, akárcsak Konfuciusznak hetvenkét tanítványa.

(Menciusz: Gongsun Chou kérdéseire adott válaszok)

wéi zhèng yǐdé 为政以德

Erénnyel való kormányzás

A Nyugati Zhou-uralkodók kormányzási eszméje a „fényes erény, óvatos büntetés" volt. Tehát az államot erénnyel (erkölcsi elvekkel) kell kormányozni, és óvatosnak kell lenni a büntetések kirovásában. Ebből kiindulva javasolta Konfuciusz az „erénnyel való kormányzás" elvét, melyet a későbbi korok konfuciánusai is követtek. Az erénnyel való kormányzás az „elrettentő büntetéssel való kormányzás" ellentéte. Az előbbi sem nélkülözi a büntetőtörvényeket, viszont hangsúlyt fektet az erkölcsnek a politikai döntéshozatalban betöltött szerepére, és az erkölcsi nevelést tekinti az ország kormányzása alapelvének és eszközének.

Idézet:

◎为政以德，譬如北辰居其所，而众星共之。（《论语•为政》）

Az erénnyel kormányzás olyan, mint a Sarkcsillag helye az égen, a többi csillag köréje gyűl.

(Beszélgetések és mondások – A kormányzásról)

wénmíng 文明

Wenming (Civilizáció, civilizált)

Ez a kifejezés egy társadalom magas szintű szervezettségét és tagjainak műveltségét jelenti. A kifejezésben a *wen* (文) a kultúrára és műveltségre vonatkozik, mely magában foglalja a társadalmi normákat és rítusokat, a zenét, az oktatást és a nevelést, valamint az ezzel kapcsolatos hierarchikus, de harmonikus társadalmi rendet. A *ming* (明) jelentése: ragyogó, virágzó, értő. A kínai nemzet mindig is a *wen*-t részesítette előnyben a *wu*-val (武 erő, erőszak) szemben. Ősidők óta a kultúra és műveltség felvirágoztatása volt a kínai nemzet legmagasabb ideálja, ugyanakkor ez volt az a kritérium is, ami alapján megítélte egy idegen ország kormányzatát és politikáját.

Idézet:

◎文明之世，销锋铸镝。（焦赣《易林•节之颐》）

A művelt világban a fegyvereket beolvasztják, és abbahagyják a háborút.

(Jiao Gong: Jegyzetek a Változások könyvéhez)

wénqì 文气

Wenqi

A wenqi (文　气) az az egyediség, sajátság vagy lendület, ami egy műben megjelenik. Ez a szerző belső szellemiségéből, karakteréből, tehetségéből és a mű stílusának vitalitásából vagy megformálásának minőségéből tevődik össze. A *qi* vagy életerő eredetileg a világ és az ember létrejöttének alapvető princípiumát és mozgatóját jelentette. Az irodalomelméletben az *író szellemiségére, lendületére, művésziségére,* és ennek a műben való konkrét megnyilvánulására utal. Az elképzelés szerint az embereknek az Ég és Föld adta *qi*-ből alakul ki egyedi karakterük és temperamentumuk, azaz egyedi sajátosságaik, melyek aztán az irodalmi alkotásban tükröződve, különböző stílusban, intenzitásban, ritmusban és ütemben mutatkoznak meg.

Idézetek:

◎文以气为主，气之清浊有体，不可力强而致。（曹丕《典论•论文》）

Az írást a [szerző] *qi*-je vezeti. A *qi* lehet tiszta vagy zavaros, ez határozza meg [az író kifinomult vagy alantas személyiségét, illetve a kiemelkedő vagy alacsony tehetségét]. Nem lehet erőszakkal megszerezni.

(Cao Pi [187–226]: Tanulmány az irodalomról)

◎气盛则言之短长与声之高下者皆宜。（韩愈《答李翊书》）

Ha az íróban bőséges a *qi*, akkor a kifejezés hossza és hangzása megfelelő lesz.

(Han Yu [769–824]: Válaszlevél Li Yinek)

wén yǐ zài dào 文以载道

Az irodalom az eszmék hordozója

Ez egy konfuciánus gondolat az irodalom és az eszmék kapcsolatáról. A *wen* (文) az irodalmi műveket jelenti, a *dao* (道) a művek által közvetített eszmékre utal, azonban az ókori Kínában az írók és filozófusok számára a *dao* a konfuciánus eszméket és erkölcsi tanokat jelentette. A Tang-dinasztiabeli költő és filozófus, Han Yu (768–824) és mások azt az álláspontot képviselték, hogy az írásoknak összhangban kell lenniük, és terjeszteniük kell a régi idők bölcseinek eszméit, és vissza kell térniük a Qin- és Han-dinasztiabeli prózai stílushoz. A Song-kori neokonfuciánus Zhou Dunyi (1017–1073) úgy fogalmazott, hogy az irodalom az eszmék szekere, azaz az irodalom a szekér, az eszmék *(dao)* a rakománya, tehát az irodalom a konfuciánus eszmék közvetítésének eszköze. Ennek a gondolatnak az volt az értéke, hogy az irodalom társadalmi szerepét és az írók felelősségét hangsúlyozta, és nyomatékosította, hogy az íróknak tisztában kell lenniük azzal, amiről írnak, hogy helyes eszméket továbbíthassanak az olvasók felé. Ez az elmélet azonban alábecsüli az irodalom önmagában való esztétikáját, és később sok gondolkodó és író kritizálta, mert ők épp ebben látták az irodalom értékét.

Idézet:

◎文所以载道也。轮辕饰而人弗庸，徒饰也，况虚车乎？文辞，艺也；道德，实也。（周敦颐《通书•文辞》）

Az írások az eszmék *(dao)* hordozói. Hiába van feldíszítve a kerék és a tengely, ha nem szállít embert, fölösleges díszítmény. Nem is beszélve az üres szekerekről. Az ékes nyelvezet csak mívesség, az erény eszméje az írás lényege.

(Zhou Dunyi: Évkönyv – Az irodalomról)

wúwéi 无为

Nem-cselekvés

A *wuwei* (nem-cselekvés) a cselekvés egyfajta állapota. A taoisták ellentétbe állították a 'cselekvést' a 'nem-cselekvéssel'. A 'cselekvés' általában arra vonatkozott, hogy az uralkodó másokra vagy a világra kényszeríti saját akaratát anélkül, hogy tiszteletben tartana másokat, vagy követné a dolgok alapvető természetét. A 'nem-cselekvés' ezzel ellentétes, és három fő szempontja van: (1) a hatalom az önkorlátozás révén visszafogja a beavatkozási vágyát; (2) követi a dolgok és az emberek természetét és (3) teret enged a dolgok és emberek kezdeményezésének és önrendelkezésének. A 'nem-cselekvés' egyáltalán nem azt jelenti, hogy nem tesz semmit, ez a cselekvés egy okosabb módja, mely nem-cselekvéssel ér el minden eredményt.

Idézetek:

◎圣人处无为之事，行不言之教。（《老子•二章》）

A bölcs nem-cselekvéssel cselekszik, és beszéd nélkül tanítja az embereket.

(Laozi: Daodejing, 2. fejezet)

◎道常无为而无不为。（《老子•三十七章》）

A *dao* sohasem cselekszik, mégis semmi nincs, mit ne végezne el.

(Laozi: Daodejing, 37. rész)

wǔxíng 五行

Wuxing

A kifejezésnek három jelentése van. (1) Az öt alapvető dolog vagy öt elem, amelyek mindennek alkotói. Az *Írások könyve Hong Fan* része határozta meg először az öt elemet, melyek a következők: fém, fa, víz, tűz és föld. Ezek mindegyikének megvannak a maga tulajdonságai, és egymással kölcsönhatásba lépve táplálják vagy gyengítik egymást. (2) A kifejezés elvontabb szinten a világ és a dolgok megértéséhez ad alapvető keretet. Minden dolog beilleszthető a *wuxing* kategóriáiba, és tulajdonságaikat ennek alapján magyarázhatjuk vagy érthetjük meg. (3) Az öt erényes magatartás vagy cselekvés. Xunzi egyszer azzal kritizálta Zi Sit

és Menciuszt, hogy „a régi elméletek alapján alkotják meg a *wuxing*-et". A régi Chu állam területén fekvő Guodianben feltárt sírban talált bambuszcsíkok, valamint a hajdani Nyugati Han-dinasztia területén fekvő mawangdui sírleletből származó, selyemre írt szövegek tanúsága szerint a *wuxing* a következő: jóindulat vagy emberség (仁), igazságosság vagy tisztesség (义), rítusok és szertartások (礼), bölcsesség (智) és a szent ember szentsége (圣).

Idézetek:

◎天有三辰，地有五行。（《左传•昭公三十二年》）

Az égen van a nap, a hold és a csillagok, a földön az öt elem: a fém, fa, víz, tűz, föld.

(Zuo kommentárja a Tavasz és Ősz krónikához – Zhao fejedelem 32 éve)

◎天地之气，合而为一，分为阴阳，判为四时，列为五行。（董仲舒《春秋 繁露•五行相生》）

Az Ég és Föld *qi*-je eggyé válik, majd ez kettéoszlik *yin*-re és *yang*-ra, ebből jön létre a négy évszak és az öt elem.

(Dong Zhongshu [179–104]: Tavaszok és Őszök gyöngysora – Az öt elem egymást keletkeztetése)

wù 物

Wu (dolog / létező)

A wu (物) a világban látható és kézzelfogható létezőket vagy dolgokat jelenti. A szónak három fő jelentése van. (1) A formával rendelkező konkrét létezők vagy dolgok, beleértve a különféle természeti és ember alkotta dolgokat, a különféle élőlényeket és az embert. (2) Azok az ügyek és dolgok, melyek az emberek közötti kapcsolatokban jelennek meg, például a szülők támogatása és szolgálata, a politikában való részvétel, vagy az állam kormányzása stb. Ebben az értelemben a *wu* „ügyet", felelősségteljes dolgot vagy szolgálatot jelent. (3) A konkrét dolgok vagy az emberi ügyek összessége, amit általában „tízezer dolognak" vagy mindennek neveznek.

Idézetek:

◎有天地，然后万物生焉。盈天地之间者唯万物。（《周易•序卦》）

Először volt az Ég és Föld, aztán létrejött a „tízezer dolog", és azok megtöltötték az Eget és Földet.

(Változások könyve – A Xu-trigram)

◎意之所用，必有其物，物即事也。如意用于事亲，即事亲为一物。（《传习 录》卷中）

A lelkiismeret egy „ügy"-re vonatkozik. Az „ügy" különféle [felelősségteljes] dolgokat jelent, például a szülők szolgálata. Ha a lelkiismeretet a szülők szolgálatára vonatkoztatjuk, akkor az egy „ügy".

(Wang Yangming [1472–1529]: Feljegyzések a tanulásról és tanításról)

xiàng wài zhī xiàng, jǐng wài zhī jǐng 象外之象，景外之景

A kép mögötti kép, a jelenség mögötti jelenség

Egy vers olvasása közben a versben ábrázolt kép vagy jelenség mögött egy másik kép vagy jelenség is megjelenik az olvasóban. Ez az elképzelt kép, ami a versben ábrázoltak alapján bontakozik ki benne. A kifejezésben az első 象, illetve 景 a versben közvetlenül ábrázolt képre és jelenségre vonatkozik, az utóbbi pedig az olvasó által a vers olvasása nyomán elképzelt új képre és jelenségre. A kifejezés a taoistáknak a *Változások könyve* kapcsán fejtegetett elméleteiből származik, akik a „szavak" (nyelv), a „jelentés" (gondolat és eszme jelentése) és a „kép" (a mély jelentést szimbolizáló konkrét alakzatok, vagyis a hexagramok) közötti kapcsolatot keresték. A Wei- és Jin-dinasztiáktól kezdve a Tang-korig a verselméleti szövegek sokat foglalkoztak a „kép mögötti kép, a jelenség mögötti jelenség" eszméjével, hogy megfejtsék a szöveg mögötti szellemi tartalom és az „elképzelt képek" szépségét. Ez a kifejezés a kínai művészi és esztétikai ízlést és eszményt is jól példázza.

Idézetek:

◎诗家之景，如蓝田日暖，良玉生烟，可望而不可置于眉睫之前也。象外之象，景外之景，岂容易可谈哉！（司空图《与［汪］极浦书》）

A versben ábrázolt kép olyan, mint a Lantian mélyén rejtőző finom jáde füstjének derengése a meleg napfényben, távolról látszik, de közelről hiába nézed. Kép mögötti kép, jelenség mögötti jelenség – hogy is lehetne ezt szavakba önteni?

(Sikong Tu: Levél Wang Jipuhoz)

◎盖诗之所以为诗者，其神在象外，其象在言外，其言在意外。（彭辂《诗 集自序》）

Ami a verset verssé teszi, az a kép mögötti szellemi kép, a szavak mögötti kép és a szavak jelentésén túli értelme.

(Peng Lu: Előszó a verseskötethez)

xiéhé-wànbāng 协和万邦

Összhangba hozni a népeket

Ez a kifejezés az ókori Kínában a bölcs és erényes uralkodó azon gyakorlatára vonatkozott, hogy emberséges kormányzással megszerzi hűbéresei hűségét, és megvalósítja a különböző népek harmonikus együttélé-

sét és kulturális integrációját, egyesíti a különféle törzsek szövetségét és megalapítja a többnemzetiségű államot. Ez az eszme a társadalmi harmónia fogalmának kulcseleme a kínai kultúrában, és egyben a kínai kultúra szellemiségének alapvető ideológiája.

Idézet:

◎克明俊德，以亲九族。九族既睦，平章百姓。百姓昭明，协和万邦，黎民 于变时雍。（《尚书•尧典》）

[Yao császár*] megmutatta és elterjesztette az erényt, így kilenc klánjában megvalósította a harmonikus együttlétet. Ezt követően tisztázta a törzsi vezetők hierarchiáját, majd összhangba hozta a hűbéres államokat, és az emberek békében éltek.

(Írások könyve – Yao rendeletei)

xīn 心

Szív / Elme

A szív az érzelmek, a megismerés és megértés, valamint az ítélőképesség alapja. Az érzékszervektől, a szemtől, az orrtól és a szájtól eltérően, amelyek passzív módon érzékelik a külvilágot, a szív elemezni és rendszerezni tudja az e szervek által közvetített információkat, és ezek alapján intellektuális és erkölcsi értékeléseket hajt végre. Menciusz úgy vélte, hogy a szívnek négy aspektusa van: (1) együttérzés, (2) tisztelet, (3) szégyenérzet vagy utálkozás (a maga vagy mások hibája miatt) és (4) lelkiismeret (a jó és rossz közötti megkülönböztetés). Az erények gyakorlásának lényege a szív jóságának megőrzése és megerősítése. A taoisták szerint az üresség és tisztaság a szív eredendő állapota, ami olyan, mint a rezzenetlen víz. Ezzel a nyugalommal lehet felfogni a világ minden dolgának lényegét.

Idézetek:

◎耳目之官不思，而蔽于物。物交物，则引之而已矣。心之官则思，思则得 之，不思则不得也。（《孟子•告子上》）

Az érzékszervek, mint a fül és a szem, nem gondolkodnak, ezért elhomályosítják őket a külvilág dolgai. Mikor a dolgokkal érintkeznek, azok félrevezetik őket. A szív azonban gondolkodásra képes szerv. A gondolkodással betekintést nyerünk, annak hiányában semmit.

(Menciusz: Gaozi)

◎心者，一身之主宰。（《朱子语类》卷五）

A szív a test ura.

(Zhu Xi kategorizált mondásai)

* Legendás kínai császár. A történeti hagyomány szerint 100 évig (kb. i. e. 2333–2234 között) uralkodott.

xìn yán bù měi, měi yán bù xìn
信言不美，美言不信

Az igaz szavak lehet, hogy nem szépek, a szép szavak lehet, hogy nem igazak

Laozi korának fényűző szokásaival és ékes, túldíszített irodalmi stílusával ellentétben az ősi egyszerűhöz és igazhoz való visszatérést, a természetes és köznapi életmódot és az egyszerű irodalmi stílust javasolta. A Wei- és Jin-dinasztiák alatt az írástudók a természetes és egyszerű gondolatvilágú és stílusú műveket értékelték, ennek szószólója a kiváló költő, Tao Yuanming volt. Ennek hatására az ókori kínai irodalomban és művészetben az egyszerűség és természetesség lett a legmagasabb esztétikai érték.

Idézetek:

◎信言不美，美言不信。善者不辩，辩者不善。（《老子•八十一章》）

Az igaz szavak lehet, hogy nem szépek, a szép szavak lehet, hogy nem igazak. Aki jó, az lehet, hogy nem ékesszóló, az ékesszóló lehet, hogy nem jó.

(Laozi: Daodejing, 81. fejezet)

◎老子疾伪，故称“美言不信”，而五千精妙，则非弃美矣。（刘勰《文心雕龙•情采》）

Laozi ki nem állhatta a hamisságot, ezért mondta: „A szép szavak lehet, hogy nem igazak." Azonban az általa írt *Ötezer szavas klasszikus* (Daodejing) nagyszerű és gyönyörű. Ez azt jelenti, hogy nem vetette el a szépséget.

(Liu Xie: Az irodalom szíve és faragott sárkányai)

xīngguānqúnyuàn 兴观群怨

Ösztönzés, elmélkedés, párbeszéd, kritika

Konfuciusz szerint a *Dalok könyve* e négy célt szolgálta, ez egyben összefoglalja az irodalom alapvető funkcióit és értékeit is. A „ösztönzés" arra vonatkozik, hogy az irodalom felébreszti a képzeletet, az életről és a társadalomról való gondolkodást, a törekvéseket és az érdeklődést. Az „elmélkedés" arra utal, hogy „elmélkedésre késztet", és így a műveken keresztül megismerhető a természet, a társadalom, az élet és a politika. A „párbeszéd" azt jelenti, hogy az olvasás elősegíti a párbeszédet, a gondolatok és érzések cseréjét. A „kritika" arra vonatkozik, hogy megtanuljuk kifejezni az államügyekkel kapcsolatos kritikánkat, és hangot adni belső érzéseknek. E négy funkció szoros kapcsolatban áll egymással, és magában foglalja az irodalom esztétikai, kognitív és nevelési funkcióit. A későbbi korok tudósai tovább folytatták e témák tanulmányozását, és értékes megállapításokat fűztek hozzájuk.

Idézetek:

◎《诗》可以兴，可以观，可以群，可以怨；迩之事父，远之事君；多识于鸟、兽、草、木之名。（《论语•阳货》）

A *Dalok könyve* ösztönöz, elmélkedésre késztet, képessé tesz a párbeszédre és a kritika (neheztelés, sérelem) kifejezésére. Megtanít arra, hogyan szolgáljuk szüleinket és az uralkodót. Ismereteket nyújt madarakról, állatokról, növényekről és fákról is.

(Beszélgetések és mondások)

◎于所兴而可观，其兴也深；于所观而可兴，其观也审；以其群者而怨，怨愈不忘；以其怨者而群，群乃益挚。（王夫之《姜斋诗话》卷上）

Ha egy mű ösztönöz és elmélkedésre késztet, az inspirációja mély lehetett. Ha az elmélkedés felkelti az inspirációt, az elmélkedés alapos lehetett. Ha egy csoportot sérelem ér, a sérelmet nem bocsájtják meg. Ha egy csoportot a harag tart össze, még szorosabb lesz a kapcsolat közöttük.

(Wang Fuzhi: Felületes megállapítások a Gyömbér Stúdió költészetéről)

xìngxiàng 兴象

Xingxiang (Inspiráló jelenet)

Az inspiráló jelenet magas irodalmi és esztétikai értékkel bíró művészi teljesítmény, amely a szerző szubjektív érzelmeiből és az objektív jelenet vagy jelenség tökéletes összeolvadásából jön létre. A *xing* (兴) a szerző spontán alkotói késztetése vagy ihlete, míg a *xiang* (象) egy konkrét tárgy, jelenet vagy jelenség, amit a szerző a külső világból kölcsönöz a műbe. Az „inspiráló jelenet" fogalmát a Tang-kori verskritikus, Yin Fan használta először az *Előszó jeles költők verseinek gyűjteményéhez* című művében, a Tang-dinasztiabeli kiváló költők műveire vonatkoztatva. A kifejezés később a versek méltatására használt verskritikai fogalommá vált.

Idézetek:

◎既多兴象，复备风骨。（殷璠《河岳英灵集序》）

E költők műveiben sok az inspiráló jelenet, és kifejezési formájuk lendületes.

(Yin Fan: Előszó jeles költők verseinek gyűjteményéhez)

◎作诗大要不过二端：体格声调、兴象风神而已。（胡应麟《诗薮》）

A versíráshoz két dolog szükséges: a rímes szerkezet és az inspiráló jelenség.

(Hu Yinglin: A költészet részletes vizsgálata)

xìng 性

Xing (Természet)

A régi szövegekben a *xing* (性) elsősorban az emberi természetet jelenti. A *xing* fogalmának két aspektusa van. (1) A dolgok alaptermészete, eredendő tulajdonsága, ami emberi beavatkozástól mentes. (2) Bizonyos típusú dolgok közös természete, nem pedig az egyes dolgok tulajdonságai. Hasonlóképpen az emberi természetnek is két jelentése van. Az első a minden ember által osztott, veleszületett jellemzőkre vonatkozik, beleértve a fizikai megjelenést, a vágyakat és a tudatosságot. A második az embernek azon veleszületett jellemzői, melyek megkülönböztetik az egyéb lényektől, mint a madaraktól és vadaktól, vagyis az ember morális természete. A századok során különféle véleményeket fogalmaztak meg arról, hogy vajon az emberi természet jó vagy gonosz. Egyesek szerint jó. Mások szerint gonosz. Megint mások úgy vélték, hogy se nem jó, se nem gonosz, illetve lehet egyszerre jó és gonosz is. Olyan vélemények is voltak, hogy bizonyos emberek jók, mások pedig gonoszak.

Idézetek:

◎食、色，性也。（《孟子•告子上》）

A jó ételek és a szépség szeretete az emberi természet sajátja.

(Menciusz: Gaozi)

◎性即理也。（《二程遗书》卷二十二上）

Az emberi természet összhangban van az égi elvvel.

(A Cheng fivérek művei)

xìnglíng 性灵

Xingling (Belső én)

Ez a fogalom az egyén belső énjére vagy személyiségére vonatkozik, ami az alaptermészetet és a készségeket foglalja magában. Az Északi- és Déli-dinasztiák korában a *xingling* (belső én) az irodalomelmélet kulcsszava lett, az író lelki alkatára, adottságaira és személyiségjegyeinek összességére vonatkozott, ami független a társadalmi moráltól, politikától, műveltségtől és a hagyományos művek eszméitől. Ennek a belső énnek kell kifejeződnie az irodalomban és művészetekben, vagy megfordítva, a műveknek az alkotó belső énjét kell kifejezésre juttatniuk. A Ming- és Qing-dinasztiák alatt, az individualitás szabadabb kifejezésének térnyerésével, a szerzők lerázhatták a rájuk erőltetett intellektuális kényszerzubbonyt, és olyan híres tudósok, mint Yuan Hongdao és Yuan Mei érveltek amellett, hogy az irodalmi műnek a belső ént, vagyis a saját gondolatokat, érzéseket, érzelmeket és véleményeket kell tükröznie. Ez éles ellentétben állt a Song- és Ming-kori 'Elv Iskolával', az irodalmi dogmákkal és a klasszikusokba vetett vakhittel, ami meggátolta a szerzők személyes és egyéni megnyilvánulását, továbbá elfojtotta az irodalmi kreativitást. Ezáltal a 'Xingling Iskola' jelentős alkotói irányzattá vált.

Idézetek:

◎惟人参之，性灵所钟，是谓三才。为五行之秀，实天地之心。心生而言 立，言立而文明，自然之道也。（刘勰《文心雕龙•原道》）

Az Ég és Föld mellett csak az embernek van belső énje. Az ember az öt elem legfinomabb elegye, a világ szíve-lelke. Életre kel a szív (elme), testet ölt a nyelvben, és a nyelv által felragyog az irodalom. Ez a természetes folyamat.

(Liu Xie: Az irodalom szíve és faragott sárkányai)

◎（吾弟小修所作之诗）大都独抒性灵，不拘格套，非从自己胸臆流出，不 肯下笔。（袁宏道《叙小修诗》）

Testvérem, Xiaoxiu, majd minden verse a belső énjét fejezi ki, anélkül hogy követné a régi merev mintákat és szerkezeteket. Semmit sem vetne papírra, ami nem belső énjéből fakad.

(Yuan Hongdao: Előszó Xiaoxiu költeményeihez)

◎自三百篇至今日，凡诗之传者，都是性灵，不关堆垛。（袁枚《随园诗话》卷五）

Amióta a *Dalok könyvét* megírták, mind a mai napig azok a versek népszerűek, melyek a szerző belső énjét fejezik ki, és nem azok, amelyek klasszikus utalásokban tobzódnak.

(Yuan Mei: Suiyuan költészet)

xiūqízhìpíng 修齐治平

Önnevelés, irányítás, kormányzás, béke

Ez a szólás egy kifelé tartó fejlődési folyamatot ír le, melynek kiindulópontja az önnevelés, végső célja pedig az ország békéje. Az egyénnek először önmagát kell nevelnie és művelnie, utána a családját (a Zhou-korban ez a hűbérbirtokot jelentette) kell irányítania. Ezután következhet az ország kormányzása, és végül a stabil állam és az Égalatti békéjének megteremtése. Ez az ókori konfuciánus etika, filozófia és államvezetési elméletek alapvető témája volt. Egy kifelé tartó, fokozatosan táguló folyamat, amely az egyéntől indul, és kiáramlik a közösség javára és szolgálatára. Ebben a folyamatban az egyéni erény és önnevelés elválaszthatatlan a különböző szintű politikai törekvésektől.

Idézet:

◎古之欲明明德于天下者，先治其国。欲治其国者，先齐其家。欲齐其家 者，先修其身。（《礼记•大学》）

Elődeinknek, akik a fényes erényt kívánták elterjeszteni az Ég alatt, először saját országukat kellett jól kormányozniuk. Ahhoz, hogy országukat jól kormányozzák, először saját családjukat kellett jól irányítaniuk. Ahhoz, hogy családjukat jól irányítsák, először saját magukat kellett megnevelniük.

(Szertartások feljegyzései – A nagy tanítás)

xū 虚

Xu (Üres, ürességes)

A *xu* a világegyetem, vagy az elme egy bizonyos állapotára vonatkozik. A szónak két különböző jelentése van. Az első: a világegyetem eredete vagy forrása, tehát minden a *xu*-ból származik. Azonban az ókori gondolkodók különféleképpen értelmezték a fogalmat: egyesek úgy vélték, hogy a *xu* semmit nem tartalmaz; mások úgy gondolták, hogy ez a *qi* (气) létezésének állapota, s mivel a *qi* láthatatlan és formátlan, azt mondták, hogy üres, de nem egy mindentől-mentes vákuumot értettek alatta. A *xu* másik jelentése az elme állapotára vonatkozik, az üres és tiszta elmét vagy az előítélet-mentes tudatot jelöli.

Idézetek:

◎太虚无形，气之本体。（张载《正蒙•太和》）

A *xu* forma nélküli, ez a *qi* eredendő állapota.

(Zhang Zai [1020–1077]: A tudatlanok felvilágosítása)

◎唯道集虚，虚者心斋也。（《庄子•人间世》）

A *dao* csak az ürességben gyűlik össze, az üresség az elme böjtje.

(Zhuangzi: Az emberek világa)

xū jìng 虚静

Üresség és nyugalom

Ahhoz, hogy megvalósuljon az elme tisztasága és nyugalma, el kell távolítani belőle minden zavaró tényezőt, tehát a vágyakat és a racionális gondolatokat. Az 'üres és nyugodt' kifejezés először a taoistáknál, Laozinál és Zhuangzinél jelent meg. Később Xunzi is használta, ő a koncentrációban elérhető elmeállapotra alkalmazta. Ez az elmeállapot hasonló az irodalmi és művészi alkotások befogadásához szükséges pszichés állapothoz, melynek jellegzetessége, hogy megszűnik az én és a külvilág, az értelem és a vágyak, ezért a régi gondolkodók és irodalomkritikusok ezt a fogalmat az irodalmi és művészeti alkotás, illetve a műélvezet során megélt elmeállapotra vonatkoztatták. Ezen a kifejezésen keresztül a szabad alkotói szellemet hangsúlyozták, és úgy vélték, hogy az 'üresség és nyugalom' a legmagasabb esztétikai élmény elérésének fontos előfeltétele.

Idézetek:

◎致虚极，守静笃。（《老子•十六章》）

Az ürességet elérvén az elme elnyugszik.

(Laozi: Daodejing, 16. rész)

◎是以陶钧文思，贵在虚静，疏淪五藏，澡雪精神。（刘勰《文心雕龙•神 思》）

Mikor a szerző írni kezd, legfontosabb, hogy elméje üres és nyugodt legyen (zárja ki a külső hatásokat és legyen ellazult), belső szervei szabadon áramoljanak, és szelleme patyolattiszta legyen.

(Liu Xie: Az irodalom szíve és faragott sárkányai)

xuánlǎn 玄览

Xuanlan (Elmélyült elmeállapot, tiszta belső látás)

Ezt a fogalmat elsőként Laozi használta, mint a *dao* megértésének egy módját. Ő úgy vélte, hogy csak azáltal láthatjuk tisztán a dolgokat, és azáltal ismerhetjük meg a *dao*-t és annak lényegét, ha kiküszöböljük a zavaró gondolatokat és előítéleteket, és elménket tükörtisztán tartjuk. A későbbi korok irodalomkritikusai azt gondolták, hogy a *xuanlan* által megkövetelt elmeállapot hasonlít a művészi alkotás és műélvezet megkövetelte elmeállapothoz, ezért az irodalom- és művészetelmélet fontos kulcsfogalma lett. Ebben a kontextusban azt jelenti, hogy a művészi alkotásban és műélvezetben az elme állapotának magasan a vágyak és az egyéni érdekek fölött kell állnia.

Idézetek:

◎涤除玄览，能无疵乎？（《老子•十章》）

A belső látásod ha tisztára törlöd, makulátlanra képes vagy-e?

(Laozi: Daodejing, 10. rész)

◎伫中区以玄览，颐情志于典坟。（陆机《文赋》）

Ég és föld között, a világot tiszta, nyugodt elmével szemlélve, az író régi klasszikus művek olvasásával pallérozza magát.

(Lu Ji [261–303]: Az írás adománya)

xuǎnjǔ 选举

Kiválaszt és kijelöl

A fogalom a kimagasló erkölcsű és tehetségű írástudók kiválogatására és állami hivatalokba helyezésére vonatkozik. Ez volt a hivatalnokok kiválasztásának hagyományos rendszere. A jelentkezőket az állam által *meghatározott kritériumok alapján* válogatták ki, jelölték a politikai hatalom rendszerébe és helyezték őket hivatalnoki állásokba, ahol az ország irányításával foglalatoskodtak. E módszer célja az ideális kormányzás megvalósítása volt. Habár a mechanizmus változott egyik dinasztiáról a másikra, a hangsúly mindig a személy erkölcsi integritásán, képességein, bölcsességen és családi hátterén volt. Tulajdonképpen ez-

zel biztosította a társadalmi elit a vertikális mobilitást a politikai hatalmi rendszeren belül. A kifejezés az 'emberi értékeken alapuló kormányzás' és az 'erény uralma' eszméket jeleníti meg.

Idézet:

◎选举之法，大略有四：曰学校，曰科目，曰荐举，曰铨选。学校以教育之，科目以登进之，荐举以旁招之，铨选以布列之，天下人才尽于是矣。（《明 史•选举志一》）

A hivatalnokokat négyféleképpen választották és jelölték ki: (1) állami iskolák ajánlása alapján, (2) császári vizsgák útján, (3) ajánlással, valamint (4) képességeik alapján. Az iskolák tehetségeket neveltek, a császári vizsgán tehetségeket szűrtek, az ajánlások kiegészítő módszerei voltak a tehetségek kiválasztásának, és a Hivatalnokok Kinevezésének Minisztériuma képességeik alapján válogatta ki a hivatalnokokat. Ily módon az ország összes tehetségét ki tudták választani.

(A Ming-dinasztia története – A hivatalnokok kiválasztása)

yǎsú 雅俗

Fennkölt és alantas

Az irodalomelméletben a 'fennkölt és alantas' az irodalmi és művészi alkotások kétfajta minőségére vagy stílusára utal. Az egyik a kifinomult, fennkölt, a másik az alantas, pórias. A 'fennkölt' alkotás elegáns, és összhangban van az elfogadott eszmékkel, míg az 'alantas' inkább a nép esztétikai igényeit elégíti ki. Esztétikai szempontból a fennkölt művészet kiváló lehet ugyan, de gyakran mesterkélt, szemben az 'alantassal', mely természetes, friss, őszinte, szabad és könnyed. A Tang-dinasztiától kezdve sok írástudó merített az 'alantas' irodalomból, és egyre több ilyen jellegű mű született, melyek tovább gazdagították az irodalmi életet, és újabb művészi kifejezésmódokat honosítottak meg.

Idézetek:

◎子曰：“恶紫之夺朱也，恶郑声之乱雅乐也，恶利口之覆邦家者。”（《论 语•阳货》）

Konfuciusz mondta: „Gyűlölöm a cinóberpirost bíborvörössel helyettesíteni, és a fennkölt zenét Zheng állam muzsikájával összekeverni. Ki nem állhatom azokat, akik megbuktatnák az államot álnok beszédükkel.”

(Beszélgetések és mondások)

◎是以绘事图色，文辞尽情，色糅而犬马殊形，情交而雅俗异势。（刘勰《文 心雕龙•定势》）

A festészet a színek mesteri használata, az írás az érzések hatásos kifejezése. A színek keverésével megrajzolható a kutya és a ló különféle formája. Az írásokban kifejeződő érzelmek megmutatják a fennkölt vagy alantas stílus különbségeit.

(Liu Xie: Az irodalom szíve és faragott sárkányai)

yǎngqì 养气

A *qi* táplálása

Az embernek művelnie kell erkölcsi érzékét és fejlesztenie fizikai és mentális jóllétét azért, hogy a legjobb elmeállapotban végezze irodalmi alkotói munkáját, és ezáltal kiemelkedő műveket hozzon létre. „A *qi* táplálásának" többféle értelme van. (1) Menciusz azt mondta, hogy a „nemes embernek" (az erényes és tisztességes embernek) jól kell táplálnia erkölcsének „áradó *qi*"-jét, mert az elősegíti erkölcsi fejlődését. (2) A Keleti Han-dinasztia korában alkotó Wang Chong (27–100), *Mérlegelések* című művének „Tanulmányok a *qi* táplálásáról" fejezetében, a *qi* táplálását elsősorban a jó egészség megőrzése szempontjából tartotta fontosnak. (3) A Déli-dinasztiák alatt élő Liu Xie *Az irodalom szíve és faragott sárkányai* című művében az előbb említett eszmékre támaszkodva a jó fizikai és a nyugodt elmeállapot megőrzését javallotta az irodalmi alkotás kezdeti fázisában, egyszersmind ellenezte az elme túlzott megterhelését. Ebből kifolyólag a „*qi* táplálása" fontos címszava lett az irodalompszichológia lexikonjának.

Idézetek:

◎我知言，我善养吾浩然之气。（《孟子•公孙丑上》）

Tudom és értem az emberek beszédét [és a mögötte lévő gondolatokat és érzelmeket], mert tudom, hogyan tápláljam az áradó *qi*-t.

(Menciusz: Gongsun Chou)

◎是以吐纳文艺，务在节宣，清和其心，调畅其气；烦而即舍，勿使壅滞。
（刘勰《文心雕龙•养气》）

Ezért mikor az ember írni kezd, fegyelmeznie és irányítania kell önmagát, elméjét tisztán és nyugodtan tartania, *qi*-jét simává és áramlóvá kell tennie. Ha zaklatott, akkor az írást abba kell hagynia, hogy meg ne zavarja gondolatmenetét.

(Liu Xie: Az irodalom szíve és faragott sárkányai)

yī 一

Az Egy

Az 'Egy'-nek három jelentése van. (1) A dolgok alapelve, eredendő eszszenciája. Ez a *dao* (道, út) másik neve, vagy úgy is hivatkoznak rá, mint *taiyi* (太一, a legfelsőbb Egy). (2) Az Ég és a Föld szétválását megelőző őskáosz állapota. Az Egyből lett a kettő, az Ég és a Föld. A világon minden ebből a kaotikus egységből származik. (3) A dolgok egységes természete vagy egységessége a kettősséggel vagy sokféleséggel szemben. Itt a különböző vagy ellentétes dolgok egységén van a hangsúly.

Idézetek:

◎一者，万物之所从始也。（董仲舒《举贤良对策》）

Az Egy minden dolgok forrása.

(Dong Zhongshu: A császári vizsgák kérdéseire adott válaszok)

◎两不立则一不可见，一不可见则两之用息。（张载《正蒙•太和》）

Ha nincs kettősség, nem látható az egység, ha nem látható az egység, akkor a kettősség ellentéte is megszűnik.

(Zhang Zai: A tudatlanság kijavítása)

yì 义

Igazságosság (méltányosság, tisztesség)

A yi (义) elsődleges értelme: ésszerű, helyénvaló, igazságos, méltányos. Van két kiterjesztett jelentése is. Az egyik: az emberi cselekedetek megfelelő alapja és szabálya. A másik: a szavaknak és tetteknek bizonyos – az erkölcsi tudatosság irányítása alatt álló – szabályokhoz való igazodása. A Song-dinasztia gondolkodói úgy vélték, hogy a *yi* az „Égi elv", a *tianli* (天理) által meghatározott méltányos és igazságos törvény, és az ember szavainak és tetteinek összhangban kell állniuk ezzel.

Idézetek:

◎君子喻于义。（《论语•里仁》）

Az erényes ember tudja, mi a tisztesség, és aszerint cselekszik.

(Beszélgetések és mondások)

◎义者，心之制，事之宜也。（朱熹《孟子集注》）

Az tisztesség azt jelenti: önuralmat gyakorolni azért, hogy megfelelően cselekedjünk.

(Zhu Xi: Menciusz összegyűjtött írásai)

yìxiàng 意象

Yixiang (Képi ábrázolás, képzeletbeli kép)

A képi ábrázolás az irodalmi mű egy sajátos képére vonatkozik, amely a szerző szubjektív érzéseit és egyedi művészi elképzeléseit fejezi ki. A *yi* (意) a szerző gondolatait és érzéseit jelenti, a *xiang* (象) a külvilágból vett konkrét tárgy vagy jelenség. Az irodalmi művekben ez gyakran olyan természeti képekben jelenik meg, melyek a szerző gondolatait és érzéseit tükrözik. Egy olyan művészi kifejezésmód, melyben a gondolati tartalom és a formai szépség elemei harmóniában vannak egymással.

Idézetek:

◎窥意象而运斤。（刘勰《文心雕龙•神思》）

A szerző [elméjében] megfigyeli a képzeletbeli képet, majd formába önti.

(Liu Xie: Az irodalom szíve és faragott sárkányai)

◎意象欲出，造化已奇。（司空图《二十四诗品•缜密》）

Az a pillanat, mikor a képzeletben megszületik a kép, az maga a teremtés csodája!

(Sikong Tu: Huszonnégy költészeti stílus)

yīnyáng 阴 阳

Yin és yang

A *yin* és *yang* eredetileg a dolgoknak a naphoz viszonyított helyzetét jelentette, ahol a *yang* a nappal szemben lévő, azaz napos oldal, míg a *yin* a nap mögötti, vagyis az árnyékos oldal. Van két további jelentése is: (1) a világban működő két, ellentétes természetű *qi* (气); (2) két alapvető, egymásnak feszülő, együtt létező erő vagy minőség, egyikük a *yang*, az aktív, forró, feltörekvő, kinyíló, fényes, egyenes és erős, a másik pedig a *yin*, a passzív, hideg, hanyatló, bezárkózó, sötét, nehézkes és gyenge. A *yin* és *yang* vagy a *yin qi* és a *yang qi* kölcsönhatása határozza

meg mindennek a létrejöttét és létezését. A régi kínaiak a *yin* és *yang* elmélete alapján értelmezték és magyarázták a világegyetemet és annak minden alkotóelemét, a társadalmi rendet és az emberi viszonyokat. Például az Ég a *yang* és a Föld a *yin*, az uralkodó a *yang* és az alattvalók a *yin*, a férj a *yang* és a feleség a *yin*, a nemes a *yang* és az alattvaló a *yin*, vezetni *yang* és követni *yin*.

Idézetek:

◎万物负阴而抱阳，冲气以为和。（《老子•四十二章》）

Minden létező a *yang* felé néz, és a *yin*-nek háttal van. E két *qi* összekeveredik, s ezáltal létrejön a harmónia.

(Laozi: Daodejing, 42. rész)

◎阴阳无所独行。（董仲舒《春秋繁露•基义》）

Yin és *yang* nem működhet egyik a másik nélkül.

(Dong Zhongshu: Tavaszok és őszök gyöngysora)

yǐnxiù 隐 秀

Rejtett és tündöklő

A kifejezés a költeményben vagy a prózai műben lévő rejtett érzelmekre és gondolatokra, valamint a megnyilvánuló szép kifejezésekre és mon-

datokra vonatkozik. A 'rejtett és tündöklő' kifejezés *Az irodalom szíve és faragott sárkányai* című műből származik, egyik fejezetének a címe. Ott a „rejtett" az események és tájak elbeszélése vagy leírása mögött lévő jelentésre vonatkozott, valamire, ami megmozgatja az olvasó képzeletét. A „tündöklő" a nyelvezet és szerkezet által megnyilvánuló szépséget jelenti, ami aztán előhozza a rejtett jelentést. A rejtett és a tündöklő minősége elválaszthatatlan egymástól, ezekből áll össze egy irodalmi mű esztétikai minősége. A 'rejtett és tündöklő' később a próza és a versírás retorikai eszközévé vált.

Idézetek:

◎是以文之英蕤，有秀有隐。隐也者，文外之重旨者也；秀也者，篇中之独 拔者也。（刘勰《文心雕龙•隐秀》）

Egy irodalmi mű szépségének vannak rejtett és tündöklő mozzanatai. A rejtett: az irodalmi szöveg mögötti jelentések, a tündöklő: a műben magában megmutatkozó nyelvi szépségek.

(Liu Xie: Az irodalom szíve és faragott sárkányai)

◎情在词外曰隐，状溢目前曰秀。（张戒《岁寒堂诗话》卷上引刘勰语）

A rejtett azt jelenti, hogy az érzések és a gondolatok a szavak mögött rejtőznek. A tündöklő az olvasó szeme előtt feltáruló szép formákra és leírásokra vonatkozik.

(Zhang Yie: A Fenyő és Ciprus Stúdióban írott feljegyzések a költészetről)

yǒu dé zhě bì yǒu yán 有德者必有言

Az erényesek biztos, hogy jó műveket írnak

A konfucianizmus szerint a szerző jelleme, erkölcsiségének kiműveltsége határozza meg művének értékét, az erényesek természetesen jól írnak, viszont aki jól ír, az nem feltétlenül erkölcsös. Az írók feladatának az erkölcsi értékek terjesztését tekintették, illetve hogy az erény és a művek összhangban legyenek egymással. A későbbi konfuciánusok időnként eltúlozták az erkölcsnek és az alkotók jellemének a művekre gyakorolt hatását, és nem voltak tekintettel magának az alkotásnak a jellegzetességeire és értékeire.

Idézetek:

◎子曰：“有德者必有言，有言者不必有德。”（《论语•宪问》）

Konfuciusz azt mondta: „Az erényesek biztos, hogy jól írnak, viszont akik jól írnak, nem feltétlenül erényesek."

(Beszélgetések és mondások)

◎丈夫处世，怀宝挺秀。辨雕万物，智周宇宙。立德何隐，含道必授。（刘 勰《文心雕龙•诸子》）

A jellemes ember különleges képességgel bír, ügyel arra, hogy fennkölt és választékos legyen. Kiválóan ábrázolja a világ dolgait, és mély bölcsessége képessé teszi őt arra, hogy átlássa az univerzum rejtelmeit.

Nem rejti el azon törekvését, hogy erényével példát akar állítani. Ha birtokolja a *dao*-t, minden bizonnyal terjeszteni fogja azt.

(Liu Xie: Az irodalom szíve és faragott sárkányai)

yǒujiào-wúlèi 有教无类

Megkülönböztetés nélküli oktatás mindenki számára

Mindenki részesülhet oktatásban, és mindenkinek részesülnie is kell. Az oktatás megszünteti a státusz- és vagyonbeli különbségeket. (Más értelmezés szerint az oktatás mindenkinek jár, státusztól és vagyoni helyzettől függetlenül.) Az oktatás (教) a rítusok (társadalmi szabályok) és a zene, valamint a kultúra összetevőinek átadása. A megkülönböztetés nélküli oktatás azt jelenti, hogy nem tesznek különbséget a tanítványok között, azok társadalmi rangja, vagyona, képessége, jelleme, lakóhelye vagy etnikuma alapján. Egy olyan eszme, amely az egyenlő bánásmód elvét védelmezi, és elutasít mindenfajta diszkriminációt.

Idézet:

◎圣人之道无不通，故曰“有教无类”。彼创残之余，以穷归我。我援护之，收处内地，将教以礼法，职以耕农……何患之恤？（《新唐书•突厥传上》）

A régi bölcsek értékei egyetemesek. Ezért mondták, hogy „ha [egyenlő] oktatás biztosíttatik, megszűnnek a különbségek”. Amikor a [*tujue*] nép a háborúk borzalmai után behódolt a Tang-dinasztiának, segítettük és

oltalmaztuk őket, befogadtuk és letelepítettük őket, megtanítottuk nekik a rítusokat és a törvényeket, bevontuk őket a mezőgazdasági tevékenységekbe… Mitől is kéne tartanunk?

(Új Tang-történelem)

yǒuwú 有无

You és *wu* (Lét, Nem-lét; létező, nem-létező)

A *you* és *wu* háromféleképpen értelmezhető. (1) A dolgok két különböző dimenziója vagy kiterjedése: az egyik a formával rendelkezők, a másik a forma nélküliek. (2) Egy dolog létének vagy nem-létének két különböző stádiuma vagy állapota. A *you* (有) a keletkezése utáni és elenyészése előtti állapotára vonatkozik. A *wu* (无) a keletkezése előtti és elenyészése utáni állapotára. (3) A *you* egy formával és névvel rendelkező (megfogható és felismerhető) dologra vagy az ilyen dolgok összességére vonatkozik; a *wu* a konkrét dolgokon túli, forma és név nélküli entitás vagy az eredeti forrás. Ami ezt a harmadik meghatározást illeti, egyes filozófusok szerint a *wu* a világ ontológiai létezésének forrása, a *you* pedig a *wu*-ból származik (tehát a Lét a Nem-létből fakad), mások szerint a *you* a lényeges, és ők vitatják azt, hogy a *you* létezését a *wu*-nak köszönheti. Különbözőségük ellenére, a *you* és a *wu* egymástól kölcsönösen függnek.

Idézetek:

◎故有之以为利，无之以为用。（《老子·十一章》）

Egy dolgot a formával rendelkező része tesz hasznossá, míg a forma nélküli része használhatóvá.

(Laozi: Daodejing, 11. rész)

◎有之所始，以无为本。（王弼《老子注》）

A Létnek a Nem-lét a gyökere.

(Wang Bi: Laozi kommentárok)

yuánqǐ 缘起

Függő keletkezés

A 缘 起 *(yuánqǐ)* az 依缘而起 *(yi yuan er qi)*, azaz „az októl függő keletkezés" szóösszetétel tömörített alakja. Ez a szanszkrit *pratītyasamutpāda* fordítása. A függő keletkezés a buddhizmus egyik fő tana, minden buddhista iskola közös elméleti alapja.

Eszerint minden dolog, jelenség és társadalmi vagy emberi tevékenység az okok és előfeltételek kombinációjából jön létre. A dolgok nem önmagukban léteznek, hanem folyamatos ok-okozati összefüggésben állnak fenn. Tehát minden dolog bizonyos oksági előfeltételek

kapcsolatából keletkezik, változik és pusztul el. A buddhizmus ezt a fogalmat használja a világ dolgainak értelmezésére, a társadalmi és pszichológiai jelenségek folyamatos változásainak, valamint a keletkezés, változás és enyészet belső törvényeinek magyarázatára.

Idézet:

◎物从因缘故不有，缘起故不无。（僧肇《肇论》引《中论》）

A dolgok az okok és előfeltételek együttállásából keletkeznek, ezért nem tekinthetők létezőnek, ugyanakkor bizonyos feltételektől függve keletkeznek, ezért nem tekinthetők nem-létezőnek.

(Sengzhao [384–414]: Értekezések)

zhīyīn 知音

Rezonancia és empátia

Ez a fogalom az irodalmi és művészeti alkotások jelentésének, valamint alkotóik gondolatainak és érzéseinek átélésére és megértésére vonatkozik. Eredetileg a zenével kapcsolatban használták, a zenehallgatás közben megtapasztalt zenei rezonancia érzésére utalt. Később a Wei-, a Jin- és az Északi- és Déli-dinasztiák irodalomelméletében kiterjesztették az írók/művészek és olvasók/műélvezők közötti rezonancia és empátia érzésére. Az irodalomelmélet központi fogalmaként jelentése kiterjed az alkotás és műélvezet általános és egyedi vetületeire, gazdag intellektuális vonatkozásokat foglal magában, és rokonságot mutat a nyugati iro-

dalomkritikában használt közönségi visszajelzés, befogadói esztétika és hermeneutika fogalmaival.

Idézetek:

◎是故不知声者不可与言音，不知音者不可与言乐，知乐则几于礼矣。（《礼 记•乐记》）

Nem lehet dallamról beszélgetni azzal, aki nem ismeri a hangokat, mint ahogy nem lehet zenéről beszélni azzal, aki semmit nem tud a dallamról. Aki ért a zenéhez, az közel jár a rítusok [társadalmi szabályok] megértéséhez.

(Szertartások feljegyzései – A zenéről)

◎知音其难哉！音实难知，知实难逢，逢其知音，
千载其一乎！（刘勰《文 心雕龙•知音》）

A dallamot megérteni olyan nehéz! Mivel a dallamot nehéz megérteni, ezért ritka az, aki értékeli. Ezer év alatt ha találni egy ilyen embert!

(Liu Xie: Az irodalom szíve és faragott sárkányai)

zhíxún 直寻

Közvetlen kifejezés

A költő közvetlenül az ihletből származó gondolatait és érzelmeit fejezze ki! Ezt tanácsolta a költőknek a Déli-dinasztiabéli verskritikus,

Zhong Rong *Költészetkritika* című művében. A túlburjánzott klasszikus hivatkozásokkal szemben, melyek a korábbi műveket jellemezték, ő a taoizmus természetességeszméje felé fordult, és a korábbi költők kiváló műveinek elemzése révén jutott el egy új verselési forma, a „közvetlen kifejezés" megfogalmazásához. Ez alatt ő azt értette, hogy a költő közvetlenül az általa érzett és megismert dolgokat ábrázolja, közvetlenül belső érzéseit fejezi ki, és olyan esztétikai képeket alkot, amelyekben összhangban vannak az érzései és a külvilág. Ez az elképzelés nagy hatással volt a Ming- és Qing-dinasztiák alatti 'Xingling' költészeti iskolára.

Idézetek:

◎观古今胜语，多非补假，皆由直寻。（钟嵘《诗品序》）

Ha megvizsgáljuk a legjobb régi és kortárs költők műveit, azt látjuk, hogy többségük nem kölcsönzött [irodalmi hivatkozásokat az elődöktől], hanem közvetlen tapasztalataiból merített.

(Zhong Rong: Előszó a Költészetkritikához)

◎我手写我口，古岂能拘牵？（黄遵宪《杂感五首》之二）

Saját szavaimmal akarom kifejezni magam, hogyan engedhetném meg, hogy régi írások [tartalma és formája] gúzsba kössenek?

(Huang Zunxian: Öt költemény esetleges gondolatokról)

zhōngguó 中国

Zhongguo (Kína)

Az ókorban ez a név azokat a területeket jelölte – a Sárga-folyó középső és alsó folyásánál –, ahol az ősi *huaxia* (华夏) vagy a *han* nép élt. A *Zhongguo* (中国) név eredetileg a területet és annak kultúráját is jelentette. A *huaxia*-k államaikat a Sárga-folyó mentén alapították meg, úgy hitték, hogy a terület a világ közepén fekszik, ezért nevezték el *Zhongguo*-nak, vagy Középső Birodalomnak, így különböztetvén meg a környező területektől. Később ugyanezzel a névvel illették az észak-kínai középső fennsíkot és az ott létrejött politikai hatalmakat és fejedelemségeket is. A Qing-dinasztiától kezdve *Zhongguo*-nak nevezik Kína teljes területét és felségjogát. Jelenleg ezt a nevet használják a Kínai Népköztársaság rövid megnevezésére.

Idézetek:

◎惠此中国，以绥四方。（《诗经•大雅•民劳》）

Támogasd a főváros népét, és békítsd meg a fejedelmeket szerte az országban!

(Dalok könyve – Nagy ódák)

◎若能以吴越之众与中国抗衡，不如早与之绝。（《三国志•蜀书•诸葛亮 传》）

Amennyiben Wu és Yue [fejedelemségek, Sun Quan fennhatósága alatt] szembe tud szállni a középső területtel [amit Cao Cao tart ellenőrzése alatt], akkor jobb, ha az előbbi megszakítja kapcsolatait az utóbbival.

(A Három királyság története)

zhōnghuá 中华

Zhonghua

Ez a kifejezés a *Zhongguo* (中国) és a *Huaxia* (华夏) szavak összevonásából jött létre. Itt a hua (华) azt jelenti, hogy „virág" vagy „virágzó", amit egy nagyszerű kultúra jelzőjeként használtak. A *huaxia* nép ősei a Sárga-folyó középső és alsó folyásánál alapították meg államukat, amelyről azt tartották, hogy a világ közepén *(zhong)* fekszik, továbbá úgy vélték, hogy virágzó kultúrájú, ezért országukat *Zhonghua*-nak nevezték el. Ez a soknemzetiségű állam – melyben a *huaxia* volt a legnagyobb számarányú etnikum – később terjeszkedni kezdett, és a bekebelezett területek is Zhonghua részévé váltak. A modern időkben a *Zhonghua* egyaránt jelöli Kínát, a kínai népet és a kínai kultúrát.

Idézet:

◎中华者，中国也。亲被王教，自属中国，衣冠威仪，习俗孝悌，居身礼　义，故谓之中华。（《〈唐律疏议〉释文》卷三）王道教化，自然就属于中国了，立身处世追求礼义，所以称之为“中华”。）

A *'Zhonghua'* Kínát jelenti. Királyuk bölcs vezetése alatt az alattvalók Kínához tartoznak. Méltóságteljesen öltözködnek, gyermeki áhítattal fordulnak a szüleik felé, megbecsülik az idősebbeket, és betartják a rítusokat és szertartásokat. Ezért nevezik *Zhonghua*-nak.

(Kommentár a Tang-dinasztia jogi eseteihez)

zhōngyōng 中庸

Zhongyong (A közép mozdulatlansága/ Változatlan mérsékeltség)

A közép mozdulatlansága (vagy változatlan mérsékeltség) Konfuciusz és követői szerint az erény legmagasabb foka. A *zhong* (中) jelentése: közép, itt azt jelenti, hogy szavakban és tettekben mértékletes magatartás vagy viselkedés. Mindennek megvannak a határai, és attól elhajolni, azon alul maradni, vagy túllépni egyaránt nem kívánatos. A *yong*-nak (庸) két jelentése van: (1) átlagos vagy szokásos, (2) változatlan, mozdulatlan. A mértékletesség csak mindennapi gyakorlás nyomán válik változatlanná. A *zhongyong* azt a mértékletességet jelenti, amit az embernek magával és másokkal szemben mindennapi viselkedésében követnie kell.

Idézetek:

◎中庸之为德也，其至矣乎！（《论语•雍也》）

A *zhongyong* (változatlan mérsékeltség) egy erény, az erények legnagyobbika!

(Beszélgetések és mondások)

◎中庸者，不偏不倚、无过不及而平常之理。（朱熹《中庸章句》）

A *zhongyong* (a változatlan mérsékeltség) nem változik, és semerre nem hajlik; az a törvény, amely szerint sem a mérték alá, sem fölé nem szabad menni.

(Zhu Xi: Kommentár A közép mozdulatlanságához)

zīwèi 滋味

A szépség felhangja (a szépség íze)

Ez a fogalom azt a kellemes és maradandó hatást vagy felhangot jelenti, ami egy szép vers olvasása nyomán keletkezik az olvasóban, tulajdonképpen a vers nyújtotta szépség érzése. A Déli-dinasztiák idején Zhong Rong *Költészetkritika* című művében azt ajánlja, hogy a költők a soronkénti ötszavas versformában különös figyelmet fordítsanak a forma és a tartalom összhangjára, hogy az olvasók kiapadhatatlan élvezettel gyö-

nyörködhessenek a költeményben. Később a *ziwei* egy bizonyos irodalmi és művészi alkotói ízlésére is vonatkozott.

Idézetek:

◎五言居文词之要，是众作之有滋味者也。（钟嵘《诗品序》）

A soronkénti ötszavas költemény a legfontosabb versforma, ezeket itatja át leginkább a szépség felhangja.

(Zhong Rong: Előszó a Költészetkritikához)

◎至于陶冶性灵，从容讽谏，入其滋味，亦乐事也。（颜之推《颜氏家训•文 章》）

Egy irodalmi alkotás formálja a jellemet, burkoltan gúnyol vagy bírál [egy uralkodót], és a szépség élményéhez juttatja az olvasót. Mekkora öröm ez!

(Yan Zhitui: Intelmek a Yan családnak)

zǐ zhī duó zhū 紫之夺朱

A bíborvörös kiszorítja a cinóberpirost

Ez a kifejezés arra a – társadalomban, az élet különféle területein és a művészetekben egyaránt jellemző – jelenségre vonatkozik, hogy a gonosz elnyomja a jót, és az igaz összekeveredik a hamissal. Az ókori kínaiak a cinóberpirost tiszta színnek, míg a bíborvöröst kevert színnek tekintették. Konfuciusz, akit felháborítottak korának zavaros jelenségei – többek közt, hogy az emberek elveszítették a jó és rossz megkülönböztetésének képességét, és hogy a közönséges muzsika átvette a kifinomult zene helyét –, arra bíztatott, hogy számolják fel a zűrzavart és állítsák vissza a rendet. Ennek alapján bírálta később Liu Xie azokat az írókat, akik eltávolodtak a konfuciánus klasszikusoktól, és az embereknek az újdonság iránti vágyát elégítik ki. A későbbi korokban ezzel a fogalommal erősítették meg újólag a konfuciánus irodalom kritériumait és szabályait.

Idézetek:

◎子曰：“恶紫之夺朱也，恶郑声之乱雅乐也，恶利口之覆邦家者。”（《论 语•阳货》）

Konfuciusz mondta: „Gyűlölöm, ha a cinóberpirost bíborvörösre cserélik, és ha az ódák zenéjét összekeverik Zheng állam hitvány muzsikájával. Ki nem állhatom azokat, akik éles nyelvükkel megbuktatják az államot”.

(Beszélgetések és mondások)

◎辞为肌肤，志实骨髓。雅丽黼黻，淫巧朱紫。（刘勰《文心雕龙•体性》）

A nyelvezet az írás húsa és bőre; a gondolat és a szándék a mű csontja és veleje. Egy fennkölt és választékos írás olyan, mint a hímzés a régi korok

ünnepi köntösén: magasztos és méltóságteljes. A túlzásba vitt mívesség viszont olyan, mint mikor a bíborvörös kiszorítja a cinóberpirost.

(Liu Xie: Az irodalom szíve és faragott sárkányai)

zìrán 自然

Természet, természetes

Ez a fogalom a dolgok eredeti állapotára vonatkozik, az 'ember alkotta' ellentéte. A mindennapi használatban a 'természetes' az embertől és a társadalomtól független, az emberi beavatkozástól mentes fizikai világot jelenti. Azonban filozófiai értelemben is létezik az embernek és a társadalomnak egy természetes állapota. A politikai filozófiában azt a természetes állapotot jelenti, melyben az emberek kormányzati beavatkozástól és erkölcsi neveléstől mentes életet élnek. A taoizmus szerint az uralkodónak kormányzásában alkalmazkodnia kell az emberek természetes állapotához.

Idézetek:

◎道法自然。(《老子•二十五章》)

A *dao* törvénye a természetesség.

(Laozi: Daodejing, 25. rész)

◎天地任自然，无为无造，万物自相治理。(王弼《老子注》)

Az Ég és Föld meghagyja a dolgok természetességét, nem avatkozik be, és hagyja, hogy a dolgok önmagukat irányítsák.

(Wang Bi: Laozi kommentárok)

zìrán yīngzhǐ 自然英旨

A természetesség szépsége

Ez egy költészetelméleti kifejezés, mely szerint egy költeménynek a természet szépségét és az emberek valódi érzelmeit kell ábrázolnia, egyszerűen, sallangok és túlzások nélkül. A *yingzhi* (英旨) eredeti jelentése: jó ízlés. Irodalmi fogalomként a vers szép tartalmi és művészi felépítését jelenti. Zhong Rong *Költészetkritika* című művének előszavában arra biztatta a költőket, hogy gondolataikat és érzéseiket saját szavaikkal fejezzék ki, és ellenezte, hogy a régi költőktől kölcsönzött kifejezésekkel írják le saját érzelmeiket. Bírálta, hogy túl nagy hangsúlyt fektetnek a nyelvezet és a rímek díszességére a 'soronként ötszavas' költeményekben. Azt vallotta, hogy legnagyobb értéke a jó ízléssel megírt, természetes szépségű költeményeknek van. A későbbi irodalomelméletben felbukkanó „természetes" és „égadta egyszerűség" fogalmak Zhong Rong eszméinek öröksége.

Idézetek:

◎近任昉、王元长等，词不贵奇，竞须新事，尔来作者，浸以成俗。遂乃句　无虚语，语无虚字；拘挛补衲，蠹文已甚。但自然英旨，罕直其人。（钟嵘 《诗品序》）

Ren Fang, Wang Rong és más jelenkori szerzők nem tőrödnek a nyelvi újszerűséggel, viszont azon versengnek egymással, hogy olyan klasszikus irodalmi utalásokat tegyenek, amilyeneket még senki nem használt előttük. Követőik ezt a gyakorlatot szokásukká tették. Így aztán nincs olyan mondatuk, amiben ne lenne klasszikus utalás, és nincs olyan kifejezésük, ami ne lenne visszavezethető egy forrásműhöz. Az utalások ügyetlenül illeszkednek saját szavaikhoz és tönkreteszik szerzeményüket. Kevés az olyan költő, akinek művében a természetesség szépsége megjelenik.

(Zhong Rong: Előszó a Költészetkritikához)

◎所示书教及诗赋杂文，观之熟矣。大略如行云流水，初无定质，但常行于所当行，常止于所不可不止，文理自然，姿态横生。（苏轼《答谢民师书》）

Nagy érdeklődéssel olvastam a leveleket, verseket és esszéket, amiket nekem küldtél. Általánosságban olyanok, mint az úszó felhők vagy az áramló vizek, alapvetően nincs meghatározott formájuk, gyakran áramlanak, mikor áramolniuk kell, és lenyugszanak, amikor meg kell állniuk. Az írások szerkezete természetes, stílusuk kötöttségektől mentes.

(Su Shi: Válaszlevél Xie Minshinek)

zōngfǎ 宗法

Feudális klánrendszer

A feudális klánrendszer volt az ókori Kína alapja. Ez olyan elvek és szabályok rendszere volt, melyben a vérvonal alapján (illetve attól függően, hogy a feleségtől vagy az ágyastól származott az utód) szervezték és irányították a klánt, az országot vagy a társadalmat. A feudális klánrendszer a patriarchális törzsközösségi rendszerből fejlődött a Nyugati Zhou-dinasztia idején, ezek összefüggtek és kiegészítették egymást. A feudális klánrendszernek két szintje volt: az első a családi szint, amiben a feleségtől származó legidősebb fiúgyermek volt az első az örökösödési rendben, övé lett a családi vagyon és ezzel a legnagyobb hatalom. A klán többi tagjának státusa és hatalma a rokonsági fok, a leszármazás vagy a rangidősség függvénye volt. A császári, királyi vagy egyéb nemesi családokban ugyanez a minta volt országos szintre kiterjesztve. Ez határozta meg a császári trón öröklését és az államügyeket. A feudális klánrendszer több ezer éven át hatott a kínai életformára és gondolkodásmódra.

Idézet:

◎宗法者，佐国家养民教民之原本也。（冯桂芬《复宗法议》）

A feudális klánrendszer a nép nevelése és oktatása terén az állam alapköve.

(Feng Guifen [1809–1874]: Érveim a feudális klánrendszer visszaállítására)

术语表
Szójegyzék

A bíborvörös kiszorítja a cinóberpirost	(zǐ zhī duó zhū 紫之夺朱)
A császári vizsgarendszer	(kējǔ 科举)
A felháborodás nagy művek megírására ösztönöz	(fāfèn-zhùshū 发愤著书)
A hat elv	(liùyì 六义)
A hat konfuciánus klasszikus a történelemről szól	(liù jīng jiē shǐ 六经皆史)
A jó történetíró három erőssége	(shǐ cái sān cháng 史才三长)
A kép (alakzat) mögötti kép, a jelenség mögötti jelenség	(xiàng wài zhī xiàng, jǐng wài zhī jǐng 象外之象，景外之景)
A kilenc *zhou* (tartomány)	(jiǔzhōu 九州)
A költemény a vágyak és eszmények kifejezője	(shī yán zhì 诗言志)
A költemény az érzelmekből fakad	(shī yuán qíng 诗缘情)
A *qi* táplálása	(yǎngqì 养气)
A szépség felhangja (a szépség íze)	(zīwèi 滋味)
A távoli népeket az erénnyel nyerd meg	(huái yuǎn yǐ dé 怀远以德)
A természetesség szépsége	(zìrán yīngzhǐ 自然英旨)

Az állam alapja a nép	(mín wéi bāng běn 民惟邦本)
Az Egy	(yī 一)
Az erényesek biztos, hogy jó műveket írnak	(yǒu dé zhě bì yǒu yán 有德者必有言)
Az érzés és a tárgya	(qíngǐj ng 情景)
Az igaz szavak lehet, hogy nem szépek, a szép szavak lehet, hogy nem igazak	(xìn yán bù měi，měi yán bù xìn 信言不美，美言不信)
Az irodalom az eszmék hordozója	(wén yǐ zài dào 文以载道)
Az öröm nem ragadja el, a gyász nem taglózza le	(lè ér bù yín，āi ér bù shāng 乐而不淫，哀而不伤)
Bánat és neheztelés	(bēikǎi 悲慨)
Ben és Mo (Alapvető és jelentéktelen)	(běnmò 本末)
Buddhista bölcsesség	(bōrě 般若)
Császári akadémia	(tàixué 太学)
Csiszolás és tömörítés	(róngcái 镕裁)
Dal, óda, himnusz	(fēngyǎsòng 风雅颂)
Dao (Út)	(dào 道)
De	(dé 德)
Elmélyült gondolkodás	(shénsī 神思)
Egy ótvaros és a szépséges Xishi úrhölgy a *dao* előtt egyenlőek	(lài yǔ Xīshī dào tōng wéi yī 厉与西施，道通为一)
Egyetemes harmónia	(dàtóng 大同)

Egyetlen hangból nincs dallam, egyetlen színből nincs minta	(shēng yī wú tīng，wù yī wú wén 声一无听，物一无文)
Emberi (értékrenden alapuló) kormányzás	(rénzhì 人治)
Erénnyel való kormányzás	(wéi zhèng yǐ dé 为政以德)
Érzelmek	(qíng 情)
Fennkölt és alantas	(yǎsú 雅俗)
Feudális klánrendszer	(zōngfǎ 宗法)
Feudális rendszer / Feudalizmus	(fēngjiàn 封建)
Folyók és hegyek / Ország vagy államhatalom	(jiāngshān 江山)
Forma és ritmus	(gédiào 格调)
Függő keletkezés	(yuánqǐ 缘起)
Ha nem ismered a *Dalok könyvét*, nem tudod megfelelően kifejezni magad	(bù xué shī， wú yǐ yán 不学《诗》，无以言)
Hatékonyan használni a javakat, hogy gyarapodjon a nép	(lì yòng-hòushēng 利用厚生)
Huaxia	(huáxià 华夏)
Igazságosság (méltányosság, tisztesség)	(yì 义)
Kína	(zhōngguó 中国)
Király	(wáng 王)
Királyi út (Emberséges és igazságos kormányzás)	(wángdào 王道)
Kiválaszt és kijelöl	(xuǎnjǔ 选举)

Klasszikus akadémia	(Shūyuàn 书院)
Követni az égi megbízatást és a nép akaratát	(shùntiān-yìngrén 顺天应人)
Közvetlen kifejezés	(zhíxún 直寻)
Leírás, hasonlat és allegória	(fùbǐxìng 赋比兴)
Lelkiismeret	(liángzhī 良知)
Lét, Nem-lét; (létező, nem-létező) *You* és *wu*	(yǒuwú 有无)
Li	(lǐ 理)
Magasztalás és kritika	(měicì 美刺)
Megbízható történész / Tényszerű történelem	(liángshǐ 良史)
Mindenki számára elérhető, megkülönböztetés nélküli oktatás	(yǒujiào-wúlèi 有教无类)
Nem-cselekvés	(wúwéi 无为)
Nevelés és jobbítás	(jiàohuà 教化)
Okfejtés és szerkezet	(jī lǐ 肌理)
Önnevelés, irányítás, kormányzás, béke	(xiūqízhìpíng 修齐治平)
Örök megújulás	(rìxīn 日新)
Őszinteség	(chéng 诚)
Ösztönzés, elmélkedés, párbeszéd, kritika	(xīngguānqúnyuàn 兴观群怨)
Összhangba hozni a népeket	(xiéhé-wànbāng 协和万邦)

Rezonancia és empátia	(zhīyīn 知音)
Rejtett és tündöklő	(yǐnxiù 隐秀)
Ren	(rén 仁)
Ren Wen Hua Cheng	(rénwén-huàchéng 人文化成)
Qi (Életerő)	(qì 气)
Qu	(qù 趣)
Sheji (A Föld és az öt gabona istene)	(shèij 社稷)
Shen (Szellem / Szellemi)	(shén 神)
Stílus és alaptermészet	(tǐxìng 体性)
Szatirikus intelem	(fěngyù 讽谕)
Szent	(shèng 圣)
Szív / Elme	(xīn 心)
Taiji (A legfőbb végső / A nagy eredőpont)	(tàijí 太极)
Természet, természetes	(zìrán 自然)
Ti és yong	(tǐyòng 体用)
Tian (Ég)	(tiān 天)
Tianxia (Az Égalatti)	(tiānxià 天下)
Törvényen alapuló kormányzás	(fǎzhì 法治)
Üres, üresség	(xū 虚)
Üresség és nyugalom	(xū jìng 虚静)
Xing (Természet)	(xìng 性)

Xingling (Belső én)	(xìnglíng 性灵)
Xingxiang (Inspiráló jelenet)	(xìngxiàng 兴象)
Xuanlan (Elmélyült elmeállapot, tiszta belső látás)	(xuánlǎn 玄览)
Yin és *yang*	(yīnyáng 阴阳)
Yixiang (Ábrázolás, képi ábrázolás)	(yìxiàng 意象)
Wenming (Civilizáció, civilizált)	(wénmíng 文明)
Wenqi	(wénqì 文气)
Wu (dolog/létező)	(wù 物)
Wuxing	(wǔxíng 五行))
Zhonghua	(zhōnghuá 中华)
Zhongyong (A közép mozdulatlansága / Változatlan mérsékeltség)	(zhōngyōng 中庸)

Kína történelmének kronológiája

夏 Xia-dinasztia			i. e. 2070–1600
商 Shang-dinasztia			i. e. 1600–1046
周 Zhou-dinasztia			i. e. 1046–256
周 Zhou-dinasztia	西周 Nyugati Zhou-dinasztia		i. e. 1046–771
	东周 Keleti Zhou-dinasztia		i. e. 770–256
秦 Qin-dinasztia			i. e. 221–206
汉 Han-dinasztia			i. e. 206 – i. sz. 220
汉 Han-dinasztia	汉 Nyugati Han-dinasztia		i. e. 206 – i. sz. 25
	东汉 Keleti Han-dinasztia		25–220
三国 Három királyság			220–280
三国 Három királyság	魏 Wei királyság		220–265
	蜀 Shu királyság		221–263
	吴 Wu királyság		222–280
晋 Jin-dinasztia			265–420
	西晋 Nyugati Jin-dinasztia		265–317
	东晋 Keleti Jin-dinasztia		317–420
南北朝 Déli- és Északi-dinasztiák			420–589
南北朝 Déli- és Északi-dinasztiák	南朝 Déli-dinasztiák		420–589
	南朝 Déli-dinasztiák	宋 Song-dinasztia	420–479
		齐 Qi-dinasztia	479–502
		梁 Liang-dinasztia	502–557
		陈 Chen-dinasztia	557–589

南北朝 Déli- és Északi-dinasztiák	北朝 Északi-dinasztiák	北魏 Északi Wei-dinasztia	386–534
		东魏 Keleti Wei-dinasztia	534–550
		北齐 Északi Qi-dinasztia	550–577
		西魏 Nyugati Wei-dinasztia	535–556
		北周 Északi Zhou-dinasztia	557–581
	北朝 Északi-dinasztiák		386–581
隋 Sui-dinasztia			581–618
唐 Tang-dinasztia			618–907
五代 Öt dinasztia			907–960
五代 Öt dinasztia	后梁 Késői Liang-dinasztia		907–923
	后唐 Késői Tang-dinasztia		923–936
	后晋 Késői Jin-dinasztia		936–947
	后汉 Késői Han-dinasztia		947–950
	后周 Késői Zhou-dinasztia		951–960
宋 Song-dinasztia			960–1279
宋 Song-dinasztia	北宋 Északi Song-dinasztia		960–1127
	南宋 Déli Song-dinasztia		1127–1279
辽 Liao-dinasztia			907–1125
金 Jin-dinasztia			1115–1234
元 Yuan-dinasztia			1206–1368
明 Ming-dinasztia			1368–1644
清 Qing-dinasztia			1616–1911
中华民国 Kínai Köztársaság			1912–1949
中华人民共和国 Kínai Népköztársaság			alapítva: 1949. október 1.

SOMOGYI KÖNYVTÁR
1881
SZEGED

„A kínai gondolkodás és kultúra alapfogalmai alatt olyan fogalmakat, kulcsszavakat vagy kifejezéseket értünk, amelyeket kínaiak alkottak meg vagy kezdtek el használni, és amelyek a kínai filozófia, embereszmény, gondolkodásmód és értékrend alapköveit képezik. Ezek az alapfogalmak a kínaiaknak a természetről és társadalomról évezredek alatt felhalmozódott tapasztalatának és gondolkodásának lenyomatát tárják elénk; a kínai emberek bölcsességét, mélyreható szellemi törekvéseit, valamint gondolkodásuk mélységét és széles látókörűségét tükrözik. E fogalmakban megtestesülő gondolkodásmód, értékrend és filozófia a kínai kultúra 'életgénjévé' vált, és ebből kristályosodott ki az évezredek folyamán a kínai nemzet karaktere, világnézete és életfelfogása.

A mai kínaiak számára ezek a fogalmak kulcsként szolgálnak az ókori filozófia, embereszmény, gondolkodásmód és értékrend fejlődésének megismeréséhez, valamint a kínai irodalom, művészet és történelem jobb megértéséhez. Más nyelvekre való lefordításuk hozzájárulhat ahhoz, hogy a világ népei tárgyszerűbb és átfogóbb ismereteket szerezzenek a kortárs Kínáról és népéről, múltjáról és jelenéről, valamint a mai kínai emberek szellemiségéről. Ez a megismerés hozzájárulhat Kína és más nemzetek egyenrangú párbeszédéhez, és a különböző civilizációk közötti kölcsönhatásokhoz."

2990 Ft

KOSSUTH KIADÓ
www.kossuth.hu
kiado@kossuth.hu

FOREIGN LANGUAGE TEACHING AND RESEARCH PRESS 外研社

9 789630 998017